

1965

ČÍSLO 123

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

KNIOOVNY MĚŠŤANŮ OLOMOUCKÝCH V 16. STOLETÍ

O knihovnách měšťanských napsal článek Zikmund WINTER,¹ hlavně na základě inventářů pražských. Uvádí zejména ceny knih, které knihy se vyskytují v nich častěji, které vrstvy obyvatelstva měly v majetku více knih a které knihovny byly největší. Jediné přesnější datum nacházíme na konci, kde WINTER uvádí, že jen v 22 procentech popsaných inventářů našel 43 knihovny (ze 193 pozůstalostí), což je ovšem na Prahu málo, jak poznáme z popisu knihoven olomouckých. O smýšlení obyvatelstva pražského z obsahu knihoven nevyvozuje WINTER žádných závěrů, což je pochopitelné, zejména pro rozmanitější složitost obyvatelů pražských, zvláště po stránce náboženské (katolíci, podobojí, čeští bratři, luteráni, kalvíni), kdežto v Olomouci jest situace jednodušší, takže knihovny měšťanů olomouckých jsou skutečně také obrazem většiny obyvatelstva, a to nejen po stránce smýšlení náboženského, nýbrž i co se týká jazyka a národnosti.

Řada inventářů olomouckých začíná roku 1522.² Z počátku nebyly do pozůstalostí zapisovány knihy, nýbrž pouze šatstvo, prádlo, nádobí, šperky, hotové peníze, dlužní úpisy (pohledávky), domy a zahrady. První seznam knih byl pojat do pozůstalosti znamenitého městského písaře magistra Gabriela Glocara roku 1542. Ale i potom jsou až do roku 1550 knihovní pozůstalosti řídké. Jest to inventář knih lékaře doktora Dominika Talkenfelsa z r. 1543 a pak seznam pozůstalosti popraveného olomouckého knihtiskaře Jana Olivetského z 15. října r. 1548. Příčinou popravu Olivetského nebylo jen to, že vydával knihy nekatolické, neboť na Moravě byla větší náboženská svoboda, ale hlavně pamflety proti císaři Ferdinandovi, *Pisnička o Antikristovi* a *Formy obecné rozličných listů* z r. 1547. Nesmíme zapomenout, že to byl rok odboje českých měst proti Ferdinandovi. Je tedy také pravděpodobné, že rok popravu Olivetského, jak jej udává olomoucká *Sammelchronik*, jest chybný, předně proto, že sklad knih a inventář dílny Olivetského byl konfiskován v říjnu 1548, že téhož roku byl i soud nad městy pražskými a krvavý sněm téhož roku v srpnu a konečně i to, že DUDÍK vydal v *Sammelchronik* souborně několik rukopisů a velmi často data z jednoho roku přehodil na rok další nebo předchozí. Byl tedy Olivetský popraven podle nepřímého svědectví inventáře roku 1548, nikoliv r. 1547.

Knihovna Glocarova. Obsahovala podle inventáře 22 knih velkého formátu, 42 prostředních a 92 malých kromě jedné kroniky, celkem 157 knih, byla tedy knihovna Glocarova na tu dobu velmi bohatá. Bohužel neznáme všechny jeho knihy podle obsahu (titulů). Víme však, že ve Vídni koupil drahé právnické knihy, které pak po jeho smrti koupila městská rada a které jsou dodnes chovány v městském archívu. Jest to 10 velkých foliantů *Oceani turis tomus I.—X.*, tištěných v Lyoně r. 1535 Dionysiem de Harsy. Na přídeštích jejich je velký barevný erb Gabriela Glocara ze Sedmidubů (de Septem Quercibus).

Knihovna doktora Dominika Talkenfelsa je zase většinou lékařská. Zde jsou již uvedeny tituly nebo aspoň spisovatelé. Z řeckých mediků jsou to Hippokrates a Cl. Galenus (*Liber medendi*), lékařů arabských: Avicenny, Izáka ben Salomona, Serapiona, latinského asklepiadovce Aur. Corn. Celsa a novějších z XV. stol. Jiřího Vally a z XVI. stol. vídeňského profesora Martina Stainpaise. Talkenfels měl již knihy humanistické jako gramatiku Ant. Mancinelliho, spisy Jana Pontana a Jana Britannica. Z klasiků je zastoupen pouze Ovídius svými *Librit ristium*. Celkem známe z knihovny Talkenfelsovy 27 titulů.

Docela jiného rázu je knihovna — vlastně sklad — konfiskovaných knih **Jana Olivetského**, který se nacházel v domě Jiřího Jana v ulici Pekařské a v domě měščíkaře Michala Hofmana; v tomto, pravděpodobně ukrytém skladě, byly také *Listové císařští*. Knihy, které tiskl Olivetský jsou téměř vesměs české, tiskl pro lid. Latinsky jest jedině kalendář Jana Stoefflera (*Ephemerides*) a nějaké modlitby

(*Preces*), německy pak vyšel u Olivetského leták („noviny“) *Kinder mit zwei koepfen zue Iglau geboren*. Z nekatolických tisků bylo ve skladu zejména: 10 kusů Husova výkladu na Otčenáš, 3 kusy Život a skonání Mistra Jeronyma, 1 Kronika o Janu Žižkovi a zmíněná Písníčka o Antikristovi. Ke spisům polemickým patří: *Správa sprostná a pravá na spis Jana Dubčanského neb Habrovanského s jeho bratřími*, *List kněze Václava a Odpověď na list doktora Václava*.³ Jinak kromě hojných mravoučných spisů, jako *O ukrutném opilství*, *O dni soudným*, *O mládenci, který v štěstí zpejchal* atd., jsou to oblíbené známé „kroniky“ *O Apoloniovi, králi tyrském*, *O Jovianovi císaři* aj. menší povídky: *Barlaam* a *O Meluzině*. Nejvíce z tohoto oboru měl Olivetský ještě na skladě: 88 kusů *O mládenci*, 48 kusů *Hádání prostého muže sedláka a laika* a 20 exemplářů kronik *O Štilfrýdovi a Bruncvíkovi, synu jeho*. Ale i vážnější knihy měl Olivetský na skladě: knihu p. Stibora z Cymburka⁴ a *Pouť do země Svaté po moři*.⁵ Celkem bylo Olivetskému konfiskováno 269 knih o 35 titulích kromě roztištěných českých *Písní o smrti* a seznamu trhů.

V letech 1550—1564.

V této době jsou již zápisy pozůstalostí daleko častější, celkem 170, ale inventářů knihoven jest ještě málo, pouhých 10; umírá generace, která se ještě nedožila plného rozvoje knihtisku. Do roku 1548 se také ještě ani jednou nevyskytuje jméno Lutherovo, kdežto od r. 1550 vyskytují se luterské tisky téměř v každé knihovně. Nejvíce z nich je ovšem spisů Luthera samého. Nejvíce jest překladů bible, dále postila, zpěvníky a katechismy, překlad Siracha a pror. Jonáše, Výklad Otčenáše, Widerleg des Alkoran. Luterské smýšlení obyvatelstva prozrazují též jiné tisky luterských přívrženců: *Passionál Jana Cratona*, *Deutsche Messordnung Wittembergisch*, *Postilla Corvinova* a *Passionál Víta Ditricha*.

Na přímé spojení s Wittemberkem ukazuje zápis pozůstalosti Hanuše Peckera z r. 1560, kde u zpěvníku Lutherova je poznámka, že kniha byla darována jeho synovi. (*Eyn Gesangbuch Lutheri . . donatum ipsius filio.*) Málo jest knih latinských až na nějaké sumarie nebo žaltáře, možná že i některý nový Zákon bez označení, které jsou snad katolické. Řecký Nový Zákon měl Hanuš Moler, v jeho knihovně se našla i Apologie Mistra Jana Husa (*Die Apologie Joannis Husz*). Nekatolická byla i kniha *Guldenarcha* (od Šebestiána Franka, novokřtěnce).

Jediná knihovna jest zřejmě jen katolická. Dorna Chromá (Kromp Dorna) měla Pět knih Mojžíšových a Nový Zákon (něm.) a latinské: *Margaritha poetica*,⁶ *Officia Ciceronis*, *Hyperaspistes* od Erasma Roterodamského⁷ a *Vocabularium*, dědictví po svém synu nebo jiném příbuzném studentovi, ve Wittemberku.

Jiného obsahu než náboženského, kromě právě zmíněných studentských, je velmi málo. Jest to jen jedna kniha kuchařská, 2 knihy právnické a lékařství (*Artzneybuch* od Bartoloměje Vogta). *Bergreihen* jsou *Etliche geistlich und weltlich Bergreihen*, tištěné ve Cvikavě 1531 a později pod tit. *Etliche schöne Gesänge*. Je těžko pochopiti, že by školní mistr u sv. Mořice Jan Fröhlich nebyl měl ani jedné knihy, ačkoli se po něm našlo mnoho zlatých prstenů a 33 zlatých peněz kromě stříbra aj.

Z knihkupců zemřel r. 1554 Hanuš Ritter, ale ani ten neměl o mnoho více knih na prodej než před ním Olivetský (asi 300), a byly to většinou slabikáře, modlitby, gramatiky Donátovy, *Otázky dětinské* (katechismy) a evangelia. Ostatní knihy se titulem neuvádějí, jediné *Život Adamův* (tj. Solfernus).

Celkem jest v inventářích z let 1550—1564 knihoven pouze 9 a v nich 90 knih, průměrně tedy 10 knih na knihovnu; nejvíce knih měl bohatý měšťan Moler: 25 a mezi nimi jednu s textem hebrejským a řeckým a jednu minucí nádherně v červené kůži vázanou *Ein Calender, wie sich der Menschen in yedem monat halten sol* (zejm. při pouštění žilou).

V letech 1579—1585.

Inventář pozůstalostí z let 1564—78 se pravděpodobně ztratil, takže v prohlídce knihoven můžeme pokračovati až po 15 letech v rkp. č. 121., začínaje 11. března 1579 a konče 1. květnem 1585. V této době vymírá již generace z první polovice 16. století; jest teď zapisováno daleko více knihoven a knihovny jsou nepoměrně bohatší. Za pouhých 6 let jest zde 73 knihoven a v nich 1.649 knih, takže na knihovnu připadá průměrně více než 22 knih. Nejméně po 60 knihách mělo 6 zůstavitelů, knihoven s 20 až 60 svazky bylo 23 a malých knihoven nejvýše 20 kusů bylo 43. Pozůstalostí je přitom inventováno 254, takže procentuální množství zapsaných knihoven je větší než v Praze (asi jedna třetina).

Největší knihovny v této době měli lékárník, býv. radní a purkmistr, Erasmus Solea, jehož knihovna obsahovala nejméně 167 knih (Justiniánovy kodexy aj. jsou často jmenovány jen sumárně) a pak magister Štěpán Rigel (Rigelius) se svými 259 knihami. Pozoruhodné jest, že právě velcí páni, radní a purkmistři, Benedikt Metzel, pan Hanuš Biener aj. měli velmi málo knih; z nich ještě nejvíce (94) pan Joachim Jepner i se svým listem erbovním a ještě méně, pouhých 7 knih, purkmistr a také erbovní pán Václav Edlman z Polomě a Bravantice, jemuž byl po smrti vystaven pěkný renesanční náhrobek při severní straně kostela sv. Mořice. Také český bratr Jan Michalec, majitel velkého domu na rohu Dolního náměstí (č. 109), zanechal podle inventáře jen jedinou knihu: českou bibli.

Sklady zemřelých knihkupců („buchbinder“) jsou v této době již dvojnásobné, jak ukazuje pozůstalost Hanuše Schmidta z r. 1580, která čítala 898 knih (Olivetský a Ritter měli jen kolem 300 knih). Ve svém krámmě měl již mnoho knih foliového formátu, tedy nejdražších, zvl. velký lat. slovník Calepinův, Josefa Flavie O válce židovské, mnoho velkých postil, velkou Kosmografii (pravděpodobně Münsterovou), mnoho knih školních, modlitebních knížek, slabikářů ap. Většinou to byly knihy latinské a německé; z českých bylo to 20 exemplářů *Čtení a písně*, 26 malých Zřízení (zemské), 3 Nové Zákony, jeden český cestopis za 10 kr. a kteréśi Rozmlouvání za 35 kr. V pozůstalosti Schmidtově jsou však také poznamenány dluhy jeho za knihy u Melantricha v Praze, Michala Petrle, rovněž odtud, u Hanuše Sporinga ve Vídni, u Fridricha Milichtalera (v Olomouci), Melchiora Ciruse von Bryck, Melchiora Teplera v Boleslavi a u p. Rokyty. Starý dluh 100 zl. měl v jezuitské koleji, menší v olomoucké tiskárně a mzdu tovaryšům, zlatníkovi a za kůže. Pohledávky jeho však byly malé: u rektora v Kroměříži, mag. Štěpána (Rigelia) 4 zl. 5 gr., opat kláštera prem. v Louce byl dlužen 6 zl. a nejvíce Pavel Molitor Na hradě 11 zl. 13 gr. Spojení obchodní s Prahou a Čechami vůbec bylo častější než později ve stol. 17. a 18.

Co se týče obsahu knihoven, lze jen u některých poznati z knih kromě smýšlení náboženského též jiné záliby, zájmy a charakter majitele. Tak doktor Stanislav Münch, lékař, neměl kromě latinské bible a Nového Zákona ani jednu další náboženskou nebo teologickou knihu. Lékárník Faustín Primš (na rohu ulice Ostružnické a Horního nám.) měl věci čistě lékařské a lékárnické: od jednoho ze slavných arabských lékařů Mesuů (o složení syrupů), salernského medika Mikuláše Praeposita (o složení medikamentů, ovšem lat.), Arzneibuch od oblíbeného Valeria Corda a kterouś knihu od Valeria de Vigo, osobního chirurga papeže Julia II. (Snad to bylo jeho *Emplastrum de ranis cum mercurio*, které se i v dalších stoletích dávalo na rány.) V době hlavně officinálních léků nemohl Primš ve své neobsáhlé knihovně postrádati nezbytného Dioscorida.

Vikář Toman Düring měl sice většinou knihy katolicky pravověrné, např. spisy Jana Ecka, protivníka Lutherova, ale i Paradoxa Šebestiána Brandta, postilu Spangenbergovu a Jana Brentia.

Pavel Rektor (školy u sv. Mořice) měl hojně spisů astrologických, astronomických, filosofických a lékařských, ale téměř všechny od Theofrasta Paracelsa

(Bombasta): *Wundartzney, Archidoxa, Onomasticon, Testamentum* aj. Jediný ze všech měl historii o albánském hrdinovi Skanderbekovi a jako jeden z prvních básně Hanse Sachse.

Podle knihovny soudě, byl velmi vzdělaný hodinář a tvůrce olomouckého orloje Hanuš Pohl, který zemřel v listopadu r. 1584. Měl velkou kosmografii Münsterovu, *Weltbuch* Šebestiána Francka, kosmografii Petra Apiana, velmi rozšířenou *Sphaera mundi* od Angličana Sacrabosca (Sacrabusta), komentář *In theoricam planetarum* od matematika Osvalda Schreckenfusa, Münsterovo *Horologium*, 2 gnomiky [návod, jak sestrojiti sluneční hodiny] od Ondřeje Schonera a astronomický kalendář. Ze byl Pohl protestant, je viděti z toho, že měl náboženské knihy jen luterské a kancionál „pikartský“. Na šíři jeho zájmů ukazují humanistické spisy Melanchthonovy, turecká kronika, básně Petrarkovy a konečně i Magdeburské právo v rukopise.

Jak byla rozšířena znalost práva, dosvědčují dvě nejbohatší knižní pozůstalosti. Erasmus Solea potřeboval zejména knihy jednající o domácím právu městském, magdeburském a zemském, ježto zasedal v městské radě a byl purkmistrem, druhý pak magister Štěpán Rigel jako prokurátor (advokát) měl zájmy ještě širší. A tak v jejich knihovnách setkáváme se s knihami *Sachsenspiegel, Sächsisch Weichbild, Peinlich Gerichtsordnung* a moravské *Zemské zřízení*. Rigel měl i německý *Olomoucký proces*, kniha, kterou dnes bychom těžko hledali, který je však zachován v rukopise v městském archívu s titulem *Zusammengetragene Artikel in Form eines rechtlichen Process* (rkp. č. 116) a pochází od městského písaře Jindřicha Polana.⁸ Právo církevní a římské je nejvíce vůbec zastoupeno v knihovně Rigelově. Z práva církevního od dekretu Gratianova (nejstaršího to svodu práva kanonického) k dekretalím papeže Řehoře IX., Bonifáce a Klementa. Z práva římského Justinianův *Corpus iuris civilis* a všech jeho částí, *Digest, Institucí, Codexu, Infortiata, Novel*. K nim ovšem patří celá řada komentářů, zejména od Severa Barthola, kard. Fr. Zabareilly, Oldř. Zasia, vicekancléře císaře Ferdinanda I. a Maximiliána II. aj. O procesu právním jednají knihy Kiliána Königa, Konráda Mausera, Ondřeje Alciata aj. Bylo by možno vypočítati nejrozličnější druhy právnických spisů, komentářů, sbírek rozsudků, kompendií a slovníků, neboť Rigelova knihovna obsahovala nejméně 93 knih tohoto oboru.

Robert Spens nebyl asi olomoucký měšťan, ale v Olomouci žil a zemřel. Byl Skot z rodu Wilmersterů a jeho knihovna byla také rázu úplně jiného. Předně neměl žádných knih německých a skotský jen žaltář. Všechny jeho knihy byly latinské, italské a francouzské. Pravděpodobně to byl bývalý voják, mající zájem o věci vojenské (měl např. *Ordo militaris* řádu Johanitů), historické a zeměpisné (např. knihu Gerharda Mercatora, který první na svých mapách použil projekce pravoúhlé).

Kromě těchto několika příkladů knihoven odchýlného rázu — aspoň zčásti — je ze seznamů knih zřejmo, že měšťané olomoučtí měli zájem o knihy náboženské a teologické, a to dalekou většinou o knihy protestantské, kdežto katolických (latinských) se vyskytuje mizivě málo. Předně to byly knihy Lutherovy, a to téměř všechny: překlad bible, Výklad na otčenáš, katechismus, žaltář, *Jesus Syrach, žaltář, Schöne Spruch, Warnung an die deutschen Nation...*, *Tischreden, Göttlicher Majestät Declamation* aj. K reformovaným teologům, kteří byli v oblibě, patřili nejen přívrženci Lutherovi, nýbrž i Melanchthonovi, Kalvínovi a Zwingliho (tisky curyšské). O protestantském smýšlení značné většiny olomouckého obyvatelstva (nejen měšťanů) podává nejlepší svědectví přímo záplava protestantských a zvláště luterských postil; vedle Luthera byli jejich spisovateli: Jan Spangenberg, Ant. Corvin (Rabe), Vít Dietrich, Kašpar Huberin, Jan Brentius, Egidius Hunius, Křištofor Fischer, Tomáš Soběslavský (Řešátka) aj. Denominaci lze poznati tam, kde jest více různých postil, podle Význání víry: *Augsburgische Confession, Confessio Augustana, Concordia Augustana, Confessio bohémica, Bekanntnus der Piccarden, české Vyznání*

Valdenských, Bekanntnus dero Diener zu Zürich. Také ovšem modlitby a zpěvníky pomáhají k rozlišování (*Kirchengesang der Brüder*), modlitby Habermanovy (*Avenarius*) a autoři výkladů o různých vyznáních jako Jan Agricola, Urban Regius (*Dialogus a Erklärung der 12 Artikel des christlichen Glaubens*) aj.

Katolické byly spisy hlavního protivníka Lutherova Jan Ecka (*Enchiridion a Kázání*), překladatelů bible do němčiny Jeronyma Emsera, který se přidržel překladu Lutherova, a dominikána Dittenbergera a katolické sbírky kázání Haymových, Jeronyma Savonaroly, františkána Jana Nasia, středověkého mystika Jana Taulera aj. Katolická strana se chystá k obraně i útokům v polemických knihách: Antonius de Guevara, kazatel Karla V., napsal *Speculum religionum*, Petr Muchitsch, cisterciák, *Pedagogia der württembergischen Theologen*, Jan Pistorius, probošt vratislavský, *Wegweiser für alle verführte Christen*. Nechybělo ovšem odpovědí ze strany evangeliků: např. *Von der falschen Lehr und pharisäischer Gleisnerey der Jesuiten*.

K náboženským knihám úzce se pojí spisy mravoučné, mnohé z nich tučné folianty jako *Spiegel der Hauszucht* od Kašpara Huberina, *Ehespiegel* od Cyriaka Spangenbergera *Buch vor die Hausvaeter* aj. Z menších knížek byly oblíbené *Zahradky duše* (hortus nebo hortulus animae, Paradisus animae), Zlatá archa. Méně časté jsou Erasma Roterodámského *Civilitas morum*, *Moriae encomion*, jeho *Paradoxa* ap.

Ze zábavných knih byly málo zapisovány v inventářích „kroniky“ *O Meluzině*, *O mládenci, který v štěstí zpejchal*, *O ukrutném opilství*, které tiskli již Gunther a Olivetský aj., protože asi nestály již zato. Nahrazovaly je již obsáhlejší knihy historií: kronika Carionova, Josefa Flavia *O válce židovské*, kroniky turecké, česká kronika Dubraviova (lat.), Trojanská, Historie o císaři Juliovi, Lauterbeckův *Regentenbuch aus alten und neuen Historien zusammengezogen* i jiné. Z německých básní to byl jen Hanse Sachse *Meistergesang*, z přeložených Petrarka, a to jen sporadicky.

S rozmachem ideje reformační lze z knihoven vyčísti v 2. pol. století 16. šíření humanismu. Ze škol se šíří znalost latiny, v pozůstatostech jsou hojné dikcionáře, vokabuláře, gramatiky, nejen Donátovy, nýbrž hlavně Melanchthonovy, Jakuba Heinrichmanna, různé Flores (výbory) a Adagia, oblíbené *Rosarium scholae Goldbergensis* od Val. Trocendorfa. Také výběr klasiků latinských i řeckých jest bohatý. Nechte se jen Cicero, Ovidius, Vergilius a Horác, častý je i Terentius, Catullus, Lucretius, Livius, z řeckých Herodot, Homér, Hesiod. Z méně známých spisovatelů Diogenes Laërtius (řecký filosof ze 3. stol.) a M. Annaeus Lucanus, básník z 1. stol. Tyto latinské a řecké spisy jsou omezeny na okruh lidí vzdělanějších, jako vůbec počet čtenářů spisů humanistických nelze srovnávat s počtem čtenářů a knih náboženských, mravoučných a dějepisných.

Latinsky byly psány spisy přírodopisné, botanické, astronomické, astrologické, chemické, matematické a lékařské. Z nich mnohé již byly přeloženy do němčiny, často bez udání autora: Krautbuch, Arzneybuch apod. Zvláště častý byl *Kräuterbuch* neboli *Herbarium* od Jeronyma Bocka (Tragus) a Dioscorida, slavný herbář Petra Ondřeje Matthioliho a *Hortus sanitatis*. Kromě starých jmenovaných již lékařů (Galéna, Hippokrata, Mesuy aj. v knize *De re medica* popsal Paulus Aegineta jako první bronchotomii [7. stol.]). Objevuje se pak celá řada novějších lékařství. Zvláště hojně se vyskytují současní lékaři francouzští a italští. Gordonus Bernard působil v Montpelieru, Victorius Benedikt v Padově, Jan Manardus ve Feraře, Cardanus Jeronym v Pavii. Cordus Valerius rozuměl léčivých bylinám a Němec Jeronym Brunsvicensis (Braunschweig) napsal *Hausarzneybüchel*. Dosti často se vyskytují jednotlivé knihy C. Plinia Sec. jeho *Naturalis historia*, největší to antické encyklopedie věd přírodních.

Většinu děl astronomických jsme uvedli u původce olomouckého orloje Hanuše Pohla a můžeme k nim dodat ještě *Temporalbücher*, což jsou knížky o vlivu

(„vlévání“) hvězd, od Kašpara Peucera, zetě Melanchthonova, *De circulis coelestibus* a od Paracelsa *Astronomica*. S astronomií se úzce stýkala astrologie a chemie: *De arte magica*, *Ars chimica* od nejmenovaných autorů a stará kniha Raimunda Lulla (žil ve 13. stol.) *Testamentum artem chymicam complectens*. Řídce se nacházejí knihy Ptolomaea Claudia (*Cosmographia*) a matematické od Regiomontana (Jana Müllera).

Co se týče jazyka, byly knihy olomouckých knihoven téměř všechny německé a latinské, českých bylo málo. Z 73 majitelů mělo české knihy jen 15, tedy asi jedna pětina, a to zase jen po několika kusech, 1 až 3, nejčastěji bibli nebo aspoň Nový Zákon. Adam Schindler měl Masopust od Leandra Rvačovského, purkmistr Václav Edelman českého Josefa Flavia a Erasmus Solea kterousi českou knihu o hospodářství (*Oeconomia*); Zemské zřízení mělo 5 měšťanů. Ani knihkupec Schmidt neměl na skladě mnoho knih českých: Nový Zákon, Čtení a písně, které si Rozmlauvání, český cestopis a Zemské zřízení. Tomu se však nelze diviti, když i tiskaři prodávali knihy a knihtiskárny byly v městě 3, ač měla být jen jedna. Po Guntherovi tiskl české knihy Fridrich Melantrich (v ulici Ostružnické) a pak jeho syn Jan. Byli zde dva Olivetští z Heřmaně, Šebestián a Hanuš, jichž malou tiskárnu (zařízení) koupil Valentin Klín (Klein, Klayn) od dědiců Hanušových dne 31. srpna 1590 za 70 zl. po 30 gr.⁹ Třetí byl Jiří Handl (Handl) a po něm Matyáš Handl; Handl koupil tiskárnu Klínovu a spojil se svou v ulici Židovské.¹⁰ Když r. 1619 zemřel Matyáš Handl, zanechal velký sklad knih, a to: 6.334 české, 3.920 latinských a 2.674 německých. Číslo tato jsou velmi poučná pro poměr české a německé knižní kultury, ne sice v městě, nýbrž v celém kraji. Po Klínovi, který zemřel r. 1620, ale už (asi od r. 1599) netiskl, zbylo ještě 540 kusů Paprockého Zrcadla z r. 1593, na němž asi obchodně ztroskotal.

Podrobný rozbor knihoven měšťanů olomouckých jest dobrou ilustrací a potvrzením poměrů náboženských, národnostních a kulturních v druhé polovici století 16., jak jsem je vylíčil v Dějinách města Olomouce. Luterství se ujímalo v městě již od roku 1523, ale působením celé řady kazatelů evangelických rozšířilo se tak, že r. 1550. i městská rada byla většinou protestantská. Úsilí biskupů Vil. Prusinovského,¹¹ Stanislava Pavlovského a pak Dietrichsteinovu podařilo se za pomoci jezuitů a císaře vytlačit protestanty z městské rady, a když byl nejhorlivější protestant Štěpán Kučera r. 1589 též z rady vyloučen, začíná radikálnější postup protireformace. Přesto r. 1619 vzbouřila se obec a přes odpor katolické již městské rady se město přidalo k Fridrichovi Falckému.

Po stránce národnostní znamenala reformace v Olomouci větší demokratisaci. Nad panstvím patriciů, kteří město ovládali po tři století (13.—15.) zvítězilo početné řemeslnictvo; řemeslníci zasedají v městské radě a cechy mají větší moc. Český živel není již tak umlčován, českého jazyka užívá se úředně, venkovské statky spravují „úředníci“ (z rady) jazyka českého znalí a čeští písaři. České jsou i cechy: mlynářský, mydlářský, rybářský a zčásti i sladovnický.

Rok 1620 znamená pro město veliký převrat. Mocný gubernátor Moravy kardinál Dietrichštejn provádí protireformaci přísně od r. 1623. Nekatolické knihy se musí odevzdat a odevzdávat se musí i zpovědní cedulky. Nezbývá než podrobit se aspoň na oko a snášet útisk nebo se vystěhovat.

Protestanství trvalo tedy v Olomouci asi 100 let (1523—1620). V inventářích dalších (č. 122 a 123) se i pak vyskytují zatajené knihy nekatolické.

¹ Měšťanské libráře v XV. a XVI. věku ČMKČ 1892, str. 65 a nn a 281 a nn.

² Inventář, rkp. č. 120. Nešpor V., Městské knihy archivu olomouckého, Olomouc ČVSMO, Sep. 1927 str. 20.

³ Jos. JIREČEK, Rukověť k Dějinám české literatury, II. díl, str. 26.

⁴ Hádání pravdy a lži...

⁵ To může být jedině cestopis Jana Hasištejnského z Lobkovic o cestě z r. 1493, Martin Kabátník šel pěšky.

⁶ Humanistické dílo, kompilace od Albrechta von Eybe [Truhlář, Humanismus].

⁷ Vášnivá odpověď Erasmove na Lutherovo De servo arbitrio.

⁸ Fr. PEYSCHA, Ein altes Stadtbuch von Olmütz, Notizenblatt 1862, str. 63 a n., Dr. Alfred FISCHER, Olmützer Gerichtsordnung. V. NEŠPOR, Městské knihy archivu olomouckého, ČVSMO 1927, sep. str. 7. a H. KUX, Verwaltungsgeschichte der Stadt Olmütz, 1942, str. 245.

⁹ MAO, rkp. č. 1084, fol. 19. Klínova tiskárna byla u Nové, jinak Železné brány, na-proti latinských škol jezuitských.

¹⁰ Také tato tiskárna byla blízko jezuitského učení (v dnešní ulici Božího Těla). Zmiňují se o tiskárnách šíře, poněvadž je o nich a tiskařích v literatuře mnoho zmatku.

¹¹ Od Prusinovského jest z r. 1567 první censurní seznam knih na Moravě dovolených. (Kroměříž, arcib. archiv, Kop. F, str. 81.) Pojednal o něm Karl LECHNER, Centralblatt für Bibliotheks-Wesen 13 (1896), který však české tituly knih překládá do němčiny.

DIE BÜCHEREIEN DER OLMÜTZER BÜRGER IM 16. JAHRHUNDERT

Im Olmützer Stadtarchiv hat sich eine Reihe von Inventarbüchern der Verlassenschaften erhalten, die einen guten Einblick in die kulturellen und wirtschaftlichen Verhältnisse der Bürgerschaft gewähren. Das älteste Inventarbuch stammt aus den J. 1522—1564 (Nr. 120), aber die Bibliotheken werden hier anfangs überhaupt nicht verzeichnet, seit dem J. 1542 nur sporadisch und erst im Zeitraume 1550—1564 befinden sich unter den 170 Verlassenschaften auch 10 Bibliotheken durchschnittlich mit je 10 Büchern auf einen Bürgersmann; recht gering. Dafür sind die Eintragungen aus der Zeit 1579—1584 (Hs. 121) sehr reich, denn in dieser Zeit werden schon die Bewohner aus der 1. Hälfte und der Mitte des Zeitalters zu Grabe getragen (aus der Zeit des Aufschwunges der Buchdruckerkunst). Unter 254 Verlassenschaften kommen in 6 Jahren 73 Bücherverzeichnisse mit 1.649 Büchern vor, durchschnittlich 22 Bände per Kopf. Einige der Bürger (6) besaßen mehr als 60 Bücher und unter die Besitzer der grössten Bibliotheken gehörte der Apotheker und Bürgermeister Erasmus Solea mit 167 Büchern und Magister Stephan Rigel mit 259 Büchern.

Auch die Vorräte der Buchhändler weisen eine ansehnlichere Anzahl beinahe von 900 Bänden auf, während die Buchdrucker und Buchhändler (Olivetský und Ritter) vor 30 Jahren kaum 300 Bücher am Lager hatten.

Was die SPRACHE der literarischen Werke anbelangt, sind die Bücher der Gelehrten (Mediciner, Theologen, Juristen u. a.) vorwiegend lateinisch; mit dem Fortschritt der Reformation mehrt sich aber sehr rasch die Anzahl der deutschen und českých Werke, welche letztere (besonders die theologischen, geschichtlichen und Zřizení zemské) auch in den Schränken der Ratsherren zu finden sind. Reine české Bibliotheken sind selten.

Betreffs des INHALTS bildeten die protestantischen Werke (lutherisch, kalvinisch, utraquistisch, brüderisch) bei weitem die Mehrzahl. — Die Schilderung wäre aber nicht vollständig, wenn wir nicht die wachsende Anzahl von humanistischen Schriften und den alten Klassikern erwähnten. — Naturwissenschaftliche Werke, besonders medizinische und botanische, waren auch bei den minder gebildeten Schichten sehr beliebt, vorzugsweise in deutscher und böhmischer Sprache.

Die Beschreibung der Olmützer Bibliotheken bestätigt die tatsächlichen Zustände der Bevölkerung von Olmütz im 16. Jh., wie sie in der „Geschichte der Stadt Olmütz“ von V. NEŠPOR geschildert sind. Die Religion der Bewohner erfuhr eine grundsätzliche Veränderung seit dem Auftreten Luthers (in Olmütz seit 1523), die Stadt wurde fast zur Gänze protestantisch, Protestanten registierten vom Rathause, die Zünfte wurden demokratischer und infolge der gleichen Religion milderten sich auch die nationalen Gegensätze, das české Element wurde nicht mehr so stark unterdrückt wie in der hussitischen und nachhussitischen Zeit unter der Herrschaft der Patrizier (im 14. und 15. Jh.). So blieb es bis zum ersten katholischen Gegenschlag, als der erste Vorkämpfer der Protestanten Stephan Kučera aus dem Stadtrat ausgestossen wurde (1589) und alsdann der letzte Stoss nach der Schlacht am Weissen Berge erfolgte (1623).

Jiří Sehnal:

HUDEBNÍCI 17. STOLETÍ V MATRIKÁCH KOSTELA SV. PETRA A PAVLA V OLOMOUCI

O hudbě a hudebnících v Olomouci v 17. století existuje zatím nejpodrobnější práce z pera A. NEUMANNA,¹ věnovaná především hudebníkům působícím při dómě sv. Václava. A. NEUMANN zpracoval svůj příspěvek hlavně podle materiálů z archivu olomoucké kapituly a nepřihlížel k dalším pramenům. Zjistili jsme, že je možno jeho zprávy rozšířit a doplnit o údaje z matrik kostela sv. Petra a Pavla v Olomouci, neboť v jeho farním obvodu bylo usazeno mnoho příslušníků různých uměleckých povolání a tedy i hudebníků. Kostel sv. Petra a Pavla byl nejstarším kostelem v Olomouci a až do roku 1131 byl kostelem biskupským. Stával na místě předního traktu budov Komenia. Roku 1785 byl zrušen a roku 1792 zbořen.² V našem příspěvku uvádíme v abecedním pořadí všechny zprávy o hudebnících 17. století, jejichž jména se vyskytují v matrikách zmíněného kostela. K jednotlivým jménům uvádíme nejdříve údaje získané z matrik a pak ještě doplňky a vysvětlivky z jiných pramenů. Životní data, pokud není uvedeno jinak, se vztahují ke dni křtu a ke dni pohřbu.

ALBERTINI, Thomas (Anton) — kapelník olomoucké katedrály, nar. kol. r. 1660, pohřb. 3. 10. 1736 v Olomouci ve věku 76 let. Do Olomouce přišel z Vídně (Austriacus Viennensis). Manželka: Magdalena Cecilie Zindelová (nar. kol. 1672, pohřb. 17. 10. 1730), dcera dómského varhaníka Samuela Zindela (viz níže). Sňatek 28. 2. 1696. Děti: Jan Josef (26. 10. 1696 —), Ignác František (8. 3. 1698 —), Rajmund Ferdinand (23. 1. 1701 —), Anna Anežka (24. 6. 1704 —), Václav František (20. 7. 1706 — 17. 1. 1709), Karel (asi 1708 — 9. 9. 1726), František Antonín (21. 2. 1709 —). — T. Albertini byl podle NEUMANNA³ kapelníkem na dómě od roku 1693 nejméně do roku 1728. Pravděpodobněji se zdá, že tuto funkci zastával až do své smrti roku 1736. V kroměřížském hudebním archivu jsou od něho zachovány instrumentální skladby z 90. let 17. století průměrné úrovně. T. Albertini byl snad příbuzným Ignaze Albertiniho, jehož sonáty a taneční skladby byly rozšířeny v Německu i u nás.⁴ P. NETTL se domnívá, že Ignaz Albertini byl roku 1671 dokonce v Olomouci.⁵ I. Albertini měl skladby též v Českém Krumlově a jakýsi Albertini je zastoupen v oseckém inventáři.⁶

BISKUP, Jan — dómský choralista, pocházející z Tovačova (nar. asi 1650, pohřb. 23. 6. 1695). 28. 10. 1671 se oženil s Annou Barborou, dcerou staršího dómského choralisty Martina Lasmana. Děti: Antonín (16. 5. 1672 —), František (9. 4. 1675 — 2. 12. 1695). František byl rovněž choralistou. Zemřel záhy po svém otci jako dvacetiletý.

CARDELIUS, Antonius — kantor z Nového Malína. Matrika zaznamenává jeho sňatek 31. 7. 1695 u sv. Petra a Pavla v Olomouci.

DLUBEN, Jan — dómský choralista. Z matriky se dovídáme jen to, že se jeho manželce Ludmile narodil syn Řehoř 10. 3. 1670.

FINGER, Jiří — roku 1686 je nazýván městský věžní trubač, roku 1694 zpěvák (cantor) u sv. Mořice. 11. 2. 1686 se již jako vdovec oženil s Marianou Julianou, dcerou barvíře Martina Korejse. Roku 1694 byla Juliana ještě za kmotru. Více zpráv bychom o něm našli patrně v matrice kostela sv. Mořice, do jehož farnosti jako městský věžný patřil. — Podle NEUMANNA⁷ byl turnerem již od roku 1630, což se nám zdá málo pravděpodobné, leč že by šlo r. 1686 o jiného J. Fingera. J. Finger ze svatopeterské matriky byl nepochybně příbuzným, snad dokonce otcem nebo bratrem slavného skladatele Gottfrieda Fingera (nar. kol. 1650, zemř. po 1723), který působil ve Vratislavi, Berlíně a Gotě a též v Anglii, kde patřil k oblíbencům krále Jakuba II. Jeho tištěné i rukopisné skladby najdeme roztroušené v četných evropských archivech a knihovnách. Jeho jméno uvádějí též vše-

chna významnější hudební kompendia a slovníky.⁸ WALTHER i DLABAČ píší, že pocházel ze Slezska, což se nezakládá na pravdě, neboť Gottfried Finger se např. i na skladbách vydaných v Anglii podepisuje „Olomutius Moravus“.⁹ Datum narození Gottfrieda Fingera nelze zjistit, poněvadž matriky od sv. Mořice jsou dochovány až od roku 1661.

HLADNÝ, František Martin — tympanista v olomoucké biskupské residenci pocházející z Trnavy. Matrika zaznamenává jen jeho úmrtí 30. 7. 1682 (pohřb. 1. 8.) ve věku 27 let. Snad byl příbuzným nebo dokonce synem Martina Hladného „mistra kunstu trubačského“, jehož manželce Alině se 23. 10. 1661 narodil v Kroměříži syn Karel Martin.¹⁰

HUBER [Hueber], Georg Wilhelm — dómský choralista, pocházející z Lince. Byl třikrát ženat. Po prvé se oženil 17. 6. 1680 s Růžnou Barborou, vdovou po Václavu Josefu Hiebnerovi z Velké Bystřice u Olomouce. Za svědky byli: čestný vikář S. F. Holzner a varhaník Samuel Zindel (viz níže). Toto manželství bylo asi bezdětné. Bezdětné bylo i druhé manželství uzavřené 4. 11. 1685 na Kopečku s Annou Žofií, vdovou po Matyášu Březovském. Třetí manželkou byla Anna Apolonie, dcera Georga Josepha Wallicka, hejtmana na Bouzově. S ní měl tři děti: Annu Kateřinu (15. 4. 1696 —), Norberta Ignáce (11. 1. — 18. 4. 1698), Kateřinu Terezií (11. 10. 1699 —).¹¹ Je nezvyklé, že v záznamu o druhém a třetím sňatku není u Hubera uveden jeho vdovský stav. Za zmínku ještě stojí, že mezi úředníky biskupa Karla Liechtensteina v Kroměříži se od konce 70. let vyskytoval Martin Huber.

JUST, David Ondřej — dómský choralista, pocházející z Lištic ve Slezsku (nar. asi 1649, pohřb. 15. 6. 1715). V Olomouci mu zemřel 3. 6. 1696 jeho dvacetiletý syn Karel Josef. Manželka Dorota byla pochována 30. 9. 1699 podle matriky jako vdova, ačkoliv manžel umřel mnohem později. Jeho dcera Kateřina se provdala 8. 11. 1700.

KRIST, Martin Josef — biskupský trubač. 26. 10. 1676 byl v Olomouci kmotrem Karlovi, synovi barvíře Jana Hampla.¹²

LANGER, Jakub — bonifant (zpěvák)¹³ při olomouckém dómě. 2. 1. 1699 se jeho manželce narodila dcera Marie Terezie.

LASMAN, Martin — starší dómských choralistů, pocházející z Ratiboře (nar. kol. 1617, pohřb. 23. 12. 1677). Jeho dcera Anna Barbora se 28. 10. 1671 provdala za dómského choralistu Jana Biskupa (viz výše).

LAUER, Jindřich František — dómský choralista. Jeho manželce Dorotě se 24. 6. 1677 narodil syn Jan Křtitel.

POTREBKA, Lukáš — dómský choralista, hudebník a prebendát, pocházející z Valašských Klobouk (nar. kol. 1640, pohřb. 9. 10. 1690). Podle matriky byl hudebníkem na dómě od roku 1667. Byl dvakrát ženat. První manželství uzavřel 15. 9. 1675 s Annou Marií (nar. asi 1651, pohřb. 10. 6. 1689). Měli spolu nejméně 5 dětí: Evu Růženu (21. 8. — 23. 10. 1676), Václava Michala (asi září 1678 — 10. 8. 1686), Antonína (asi březen 1680 — 4. 12. 1681), Jana Karla (14. 12. — 21. 12. 1683), Annu Kateřinu (28. 4. 1687 —). Datum Potrebkova druhého sňatku neznáme. Víme jen, že za půl roku po jeho smrti 6. 4. 1691 byla pohřbena vdova Zuzana ve věku kolem 60 let.

REINOLD, Johann Bernard — varhaník v klášteře na Hradisku. V matrice je o něm zmínka jen 11. 10. 1699, kdy zastupoval opata při křtu dcery dómského choralisty G. W. Hubera (viz výše).

REIMER, Paul — zvonař. V matrice figuruje pouze dvakrát pouze jako kmotr: 4. 12. 1681 a 25. 8. 1683.

RIDLER [Ridtler. Rittler], Filip Jakub — čestný vikář a regenschori na dómě, nar. asi 1637, zemřel 16. 2. 1690 ve věku 53 let. Byl pochován 17. 2. téhož roku

v katedrále sv. Václava. V matrice figuruje v letech 1681—1687 jako kmotr, z toho třikrát dětem choralisty K. F. Stehlíka (viz níže). — Podle A. Neumanna¹⁴ byl Ridler ředitelem kůru v letech 1679—1690. O jeho osobě panovaly dříve různé domněnky. P. NETTL¹⁵ ho považoval podle sonáty datované v červenci roku 1660 v Opavě¹⁶ za varhaníka nebo kapelníka opavských jezuitů. A. BREITENBACHER¹⁷ v něm zpočátku viděl spolužáka Pavla Vejvanovského z opavského jezuitského gymnasia, ale nepodařilo se mu to prokázat. Rovněž nelze potvrdit, že byl kaplanem biskupa Karla Liechtensteina, i když je s tímto titulem uveden na obalu mše Harmonia Genethliaca.¹⁸ Ridlerovo působení před rokem 1679, než se stal ředitelem kůru na olomouckém dómě, zůstává tedy i nadále předmětem dohadů. Málo jasný je také význam titulu čestný vikář (vicarius honorarius), jímž je Ridler v matrice pravidelně označován. F. J. Ridler upoutával pozornost hudebních historiků zejména svou rozsáhlou činností skladatelskou. V kroměřížském hudebním archivu byl zastoupen původně 63 skladbami, z nichž se 42 skladeb zachovalo. Jde o skladby duchovní i světské z let 1660—1687 pozoruhodné úrovně. Ridlerovy skladby se vyskytovaly též v Tovačově a v Českém Krumlově.¹⁹

SCHUBERT, Balthasar — dómský choralista, pocházející z Hlohova (nar. asi 1647, pohřb. 26. 7. 1689). Manželka: Paulina Rosina (asi 1641—28. 4. 1691). Sňatek 3. 5. 1671. Děti: Balthasar (4. 2. 1672 —), Ambrož (13. 10. 1675 —), Jana Alžběta (6. 4. 1678 —), Jan Ferdinand (12. 4. 1680 —), František Václav (18. 9. 1682 — 21. 11. 1695), Estera Apolonie (5. 11. 1685 — 8. 11. 1686).

STEHLÍK, Kristián František — dómský choralista. Matrika obsahuje záznamy pouze o narození a pohřbu jeho tří dětí: Ferdinanda Ignáce (11. 1. 1683 — 26. 1. 1686), Terezie (10. 1. 1685 — 8. 11. 1686) a Anny Barbory (11. 6. 1687 — 21. 6. 1687). Manželka Stehlíková se jmenovala Ludmila. Všem třem dětem byl za kmotra ředitel kůru F. J. Ridler (viz výše).

WILKOWSKY (Vilkovský), Jan Jiří — dómský choralista a od roku 1689 přísežný konsistorní solicítátor. Pocházel z Hlohova. Byl pohřben 28. 3. 1711. Byl dvakrát ženat. První manželka: Regina, dcera Mat. Dritschera, která byla hospodyní u čestného vikáře Seb. Holznera. Sňatek byl uzavřen 25. 1. 1672. Z prvního manželství se narodil jen syn František (16. 9. 1673). Po druhé se Vilkovský oženil 11. 8. 1675 s Evou Marií (asi 1659 — 6. 4. 1695), dcerou Řehoře Kleida. Měl s ní 5 dětí: Annu Kateřinu (3. 7. 1676 —), Annu Barboru (10. 1. 1679 —), Antonína Františka (8. 8. 1681 —), Jana Václava (25. 2. 1685 —), Jana Karla (5. 1. 1689).

WITTICH, Zacharias — student poetiky a diskantista, pocházející z Bruntálu. Matrika zaznamenává jen jeho pohřeb 27. 3. 1683. Bylo mu teprve 15 let.

ZINDEL (Zindl nebo též Cynel), Samuel — varhaník na dómě. Byl pohřben 22. 7. 1703. Datum jeho narození nevíme ani přibližně, protože v úmrtním zápisu není udán Zindelův věk. Manželka Zindelova se jmenovala Sabina (asi 1648 až 11. 4. 1687). Z dětí S. Zindela je v matrice sv. Petra Pavla zaznamenáno pouze narození dcery Marie Magdaleny (22. 7. 1672). Ostatní Zindelovy děti byly křtěny asi v jiném kostele, protože v matrice sv. Petra a Pavla o nich není zpráv. S. Zindel je v matrice několikrát jmenován v letech 1671—1680 jako kmotr. Jeho dcera Magdalena Cecilie se provdala 28. 2. 1696 za dómského kapelníka Thomase Albertiniho (viz výše). Je patrně totožná s výše zmíněnou Marií Magdalenou. — S. Zindel pocházel z Nisy a byl dómským varhaníkem v letech 1660—1703.²⁰ Předtím prý byl varhaníkem u sv. Mořice.²¹ O jeho přijetí za dómského varhaníka jednala kapitula 16. 7. 1660.²² V posledních letech svého života se dával zastupovat ve varhanických povinnostech svým synem Františkem,²³ který se po jeho smrti stal jeho nástupcem. František Zindel setrval v této funkci po dvanáct let (od srpna 1703 do srpna 1715), neboť při moru v roce 1715 zemřel nejen on, ale i 3 z jeho dětí a služebná. Nejdříve zemřely jeho dvě dcery: dvacetiletá Jana — 5. srpna a sedmnáctiletá Alžběta — 21. srpna. Koncem srpna byl pochován do hromadného hrobu za městem u lazaretu on sám se synem a služkou.²⁴ —

Samuel Zindel je znám jako hudební teoretik a skladatel. J. Racek znal teoretický spis *Musica choralis* z roku 1666, který vyšel se Zindelovým schválením.²⁵ Toto dílo, uložené původně v knihovně františkánského kláštera v Uh. Hradišti pod sign. 5.965/94, je dnes bohužel nezvěstné. V poslední době objevil J. FUKAČ zlo-
mek Zindelových generálbasových cvičení v knihovně křižovnického kláštera ve Znojmě — Hradišti.²⁶ Jako skladatele známe Zindela jen z inventářů tovačovské a českokrumlovské kapely²⁷ a piaristické koleje ve Slaném.²⁸ Je zvláštní, že v Kroměříži se jeho skladby nevyskytují.

V našem výčtu olomouckých hudebníků 17. století podobně jako v práci A. NEUMANNA jsou česká jména v menšině, z čehož ovšem neplyne, že všichni, kdo nosili německé jméno, byli Němci. Tak například F. J. Ridler se přes německy znějící jméno nezdá být vyhraněný Němec. Ostatně národnostní rozdíly v Olomouci v 2. polovině 17. století nebyly tak antagonisticky vyhraněné jako v pozdějších dobách. Národní příslušnost byla kromě toho chápána spíše regionálně než nacionálně. Jinak je i mezi olomouckými hudebníky 17. století jasně patrný příliv nových sil ze Slezska. Podle jmen šlo převážně o Němce (Lasman, Schubert, Zindel), ale i o Poláky (Wilkowsky). Zvýšenou cirkulaci občanů ze Slezska lze v této době pozorovat i v jiných moravských městech, například v Kroměříži.²⁹ Tomu odpovídá konečně i vysoký počet Slezanů (téměř jedna polovina všech studentů) mezi posluchači olomoucké university.³⁰ Z hudebníků, které jsme vyjmenovali, jsou umělecky nejvýznamnější F. J. Ridler, T. Albertini a S. Zindel. Jiří Finger je zajímavý spíše jen jako příbuzný skladatele Gottfrieda Fingera. Zprávy o ostatních hudebnících mají význam pouze dokumentární.

1 NEUMANN, A.: Příspěvky k dějinám hudby a zpěvu při olomoucké katedrále (1614 až 1780). — „Hlídka“ 1939 : 1—40.

2 SMETANA, R.: Průvodce památkami v Olomouci. Olomouc, 1948, s. 19—20.

3 NEUMANN, A., cit. dílo : 39.

4 RACEK J.: Inventář hudebnin tovačovského zámku z konce 17. století. — In: *Musikologie* 1, 1938 : 49.

5 NETTL, P.: Die Wiener Tanzkomposition in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts. — In: *Studien zur Musikwissenschaft* 8, 1921 : 160.

6 RACEK, J., cit. dílo : 49.

7 NEUMANN, A., cit. dílo : 40.

8 Např. J. G. WALTHER (1732), J. B. DLABAČ (1815), EITNER, RIEMANN, Pazdírkův hud. sl. nauč., ČHS, MGG atd.

9 SEHNAL, J.: Skladby olomouckého rodáka 17. stol. Gottfrieda Fingera. — „Zpráva pro čtenáře Univ. knihovny v Olomouci“ 1958, č. 2 : 8.

10 Matrika kostela P. Marie v Kroměříži. Sta Brno.

11 Kmotrem byl sám opat kláštera Hradisko Norbert Želecký, který se dal zastoupit klášterním varhaníkem Johannem Bernardem Reinoldem.

12 O J. Kristovi viz: SEHNAL, J.: Společný profil Pavla Vejvanovského podle kroměřížských matrik. — „Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci“ 1964, č. 120, s. 7, 9.

13 O založení a významu bonifantů viz: NEJEDLÝ, Z.: Dějiny husitského zpěvu. Kn. 1. Zpěv předhusitský. 2. vyd. Praha, 1954, s. 48, 49, 70, 129.

14 NEUMANN, A., cit. dílo : 13, 39.

15 NETTL, P., cit. dílo : 161.

16 Kroměřížský hud. archiv, sign. B IV 79.

17 BREITENBACHER, A.: Hudební archiv kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži. Zvl. příl. Čas. Vlast. spol. mus. v Olomouci 40, 1928, s. 83, pozn. 3.

18 Kroměřížský hud. archiv, sign. B I 232.

19 RACEK, J., cit. dílo : 51.

20 NEUMANN, A., cit. dílo : 17—19, 39.

21 NEUMANN, A., cit. dílo : 17—19.

22 Protokoly zasedání konsistoře z 16. 7. 1660, bod 6. Sta Olomouc.

23 NEUMANN A., cit. dílo : 19.

24 Srovnaj matriku zemřelých kostela sv. Petra a Pavla z roku 1715 ve Sta Olomouc.

25 RACEK J., cit. dílo : 55.

²⁶ FUKAČ, J.: Generálbasová cvičení z 2. poloviny 17. století. — „Sborník prací Filos. fak. Brněnské univ.“ F6, 1962 : 21—30.

²⁷ RACEK, J., cit. dílo : 55.

²⁸ FUKAČ, J., cit. dílo, s. 27, pozn. 12.

²⁹ Srovnej matriky kostela P. Marie v Kroměříži ve Sta Brno a rubriku vydání v městských účtech města Kroměříže ve Sta Kroměříž.

³⁰ BURIAN, V.: Olomoucký kraj za feudalismu. Olomouc, 1958 : 26.

DIE MUSIKER DES 17. JAHRHUNDERTS IN DEN MATRIKELN DER KIRCHE DES HEIL. PETER UND PAUL IN OLMÜTZ

An Hand der erwähnten Matrikeln bringt der Verfasser neue Nachträge zu den Biographien der im 17. Jahrhundert in Olmütz wirkenden Musiker. Die wichtigsten unter ihnen waren der Regenschori der Kathedrale Filip Jakub Rídlér (1637?—1690), von dem im Kremsierer Musikarchiv 42 merkwürdige Kompositionen erhalten sind, dann sein aus Wien stammender Nachfolger Thomas Albertini (1680?—1736), der auch einige Kompositionen in Kremsier hat, und endlich der Theoretiker und Komponist Samuel Zíndel aus Neisse (gest. 1703), der in den Jahren 1660—1703 die Organistenstelle an der Olmützer Kathedrale bekleidete. Man kann noch den Olmützer Stadtpfeifer Georg Finger erwähnen, der für den Vater oder Bruder des bekannten Komponisten Gottfried Finger gehalten werden darf.

Josef Svátek:

K UČITELSKÉ ČINNOSTI BONIFÁCE BUZKA NA MORAVĚ

V pojednání „Bonifác Buzek a jeho žáci“, otištěném ve sborníku „Pocta Zdeňku Nejedlému“ z roku 1959 [srv. Novojicko, číslo 6, červen 1963, str. 13—16, kde podrobná recenze o této stati], ukázal na dvou místech M. TRAPL (Universita Palackého v Olomouci), jak málo víme o Buzkově působení na moravských gymnasiích, zejména v Příboře a v Kroměříži. Tuto mezeru v poznání činnosti profesora Buzka, nejvýznamnějšího našeho filosofa první poloviny 19. století a neohroženého bojovníka proti kolonialismu a vykořisťování všeho druhu, vyplňuje do jisté míry moje edice „Dopisy pedagoga Bonifáce Buzka z let 1831 až 1837“, uveřejněná ve Slezském sborníku, ročník 62 (Opava 1964), str. 92 až 110.

Edici předchází podrobný rozbor myšlenkového a vychovatelského odkazu slavného příbořského rodáka Bonifáce Buzka, jak se dochoval v knížce „Mostek“ od Matouše Františka Klácela z roku 1842 a v knížce „Vzpomínky“ v roku 1882, kterou napsal Vincenc Brandl (1834—1901), moravský historik a vydavatel archivních pramenů. Podstatu edice tvoří však sedm německých Buzkových dopisů, psaných z Kroměříže a ze Strážnice Klácelovi do Brna, a dva dopisy, rovněž německé, Buzkových litomyšlských žáků, Jakuba Horského a chirurga dr. Aloise Řezáče, témuž adresátovi. A právě tyto dopisy jsou jedinečným pramenem k poznání Buzkovy práce na Moravě: v Příboře, Kroměříži, Strážnici a v Mikulově.¹ Výzkumem dalších pramenů, dříve neznámých, se podařilo před krátkou dobou zjistit nové zajímavé podrobnosti z Buzkovy učitelské činnosti především v Příboře a v Kroměříži.

Až do nedávna byl pokládán za správný názor, že Bonifác Buzek vyučoval v Příboře na nižším čtyřtřídním gymnasiu a že tedy jeho přechod z filosofického ústavu v Litomyšli sem do rodného města byl pro něho velkým ponížením. Avšak ve skutečnosti profesor Buzek učil tady v letech 1826—1829 na vyšším gymnasiu o dvou třídách,² jehož existence nebyla vůbec badatelům o Buzkovi známa. Máme o tom doklad v katalogích kolejí česko-moravsko-slezské provincie „Familiae domorum Scholarum Piarum provinciae Bohemiae et Moraviae“ a „Familiae cleri-

corum regularium Scholarum Piarum provinciae Bohemiae, Moraviae et Silesiae", jež jsou uloženy v Okresním a městském archivu v Berouně u Prahy.

Z těchto vzácných příruček jsme poznali třídy, v nichž Buzek vyučoval, a opravili si chybné údaje o délce působení Bonifáce Buzka i v jiných místech: tak správně ve Vídni vyučoval do roku 1822, v Litomyšli byl činný 4 roky (v letech 1822—1826), v Kroměříži 3 roky (1829—1832) a ve Strážnici 4 roky (1832—1836). Z těchto schematismů je zřejmé, že v Příboře učil Bonifác Buzek ve školním roce 1827—1828 v II. humanitní třídě a v letech 1828—1829 v I. humanitní třídě (pro školní rok 1826—1827 se katalog nedochoval). V Kroměříži pak vyučoval postupně v I. humanitní třídě (v letech 1829—1830), v II. humanitní třídě (1830—1831) a opět v I. humanitní třídě (1831—1832). Rektorem kroměřížské koleje byl v době tamního Buzkova působení profesor Petr Knechtl, činný v té funkci v letech 1827—1833 a v letech 1826—1833 i jako prefekt gymnasia (narozen roku 1780 v Kroměříži, zemřel 5. října 1850 v Příboře).

Značné důležitosti je i zjištění velkého vlivu B. Buzka na jeho žáky v Příboře. O nich zase máme doklad v materiálu piaristického gymnasia v Kroměříži, jenž je uložen v Okresním archivu v Holešově (pro vědecký výzkum je zde jej užito poprvé). Když koncem školního roku 1828—1829 zaniklo příborské vyšší gymnasium, přešli někteří Buzkovi žáci z I. humanitní třídy v Příboře se svým profesorem do Kroměříže, aby tam dokončili studium v II. humanitní třídě své gymnasiální vzdělání. Byli to: František Rybička, syn tkalce Josefa Rybičky z České Třebové č. 20, a jeho čtyři příborští spolužáci František Knězek, Kašpar Michna a Dominik Mořkovský, všichni rodem z Frenštátu a synové místních tkalců, a Jan Stáhala z Hranic, syn soukeníka.³ Z nich v dospělém věku vynikl J. Stáhala (1811—1884), naposled farář v Dolanech u Olomouce, jako světoznámý propagátor chovu cyperské včely.⁴

A ještě známějším v českém kulturním životě byl Buzkův bývalý žák z Příbora F. Rybička, o němž se zmiňuje Buzkův dopis ze Strážnice z r. 1836, v edici rovněž otištěný (v něm Buzek oznamuje Klácelovi, že Rybička, tehdy studující lékařství v Praze, má v úmyslu napsat spis o filosofii). F. Rybička se narodil 8. ledna 1813 v České Třebové a po studiu lékařství v Praze a ve Vídni (zde promován r. 1838) pracoval jako Med. Dr. František Rybička celý svůj další život — 52 roků — v rodišti. Patřil k pokrokovým lékařům své doby (např. již v r. 1840 založil v samé blízkosti města malé lázně, kde léčil koupelemi ve studené vodě) a byl ve svém oboru i vědecky činný (r. 1869 napsal do „Časopisu lékařů českých“ stať „Zdaliž očkování chrániček vyhovuje“). Již jako mladý lékař si založil knihovnu, jež obsahovala nejen spisy lékařské a přírodovědecké, nýbrž i jinou naučnou literaturu a knihy zábavné, mezi nimi také současná díla vlastenecká (své knihy půjčoval volně zájemcům). Byl znalcem cizích jazyků, překládal z italštiny (např. Boccacciův „Il Decamerone“) a z řečtiny (např. Platonovu „Politeiu“); své překlady nevydal tiskem, avšak jsou dochovány v rukopisech ve Vlastivědném muzeu v České Třebové. Dr. Rybička pracoval také v přírodních vědách, hlavně v botanice, a sestavil herbář. S Prof. Buzkem byl v písemném styku až do jeho smrti a dokladem jeho zájmu o filosofii — Buzkův vlastní vědecký obor — je překlad Platonova díla i jeho pokus z r. 1836 napsat spis o filosofii (k uskutečnění toho nedošlo, protože Klácel na radu Buzkovu tento nápad Rybičkovi rozmluvil). V České Třebové byl v l. 1848—1850 i starostou; zemřel tam 17. března 1890. Dr. František Rybička je nejvýznamnějším žákem starého piaristického gymnasia v Příboře a zároveň nejvýznamnějším žákem B. Buzka z doby jeho učitelské činnosti na Moravě.⁵

Svou důležitost má i zachycení lidské podoby B. Buzka Brandlem v jeho „Vzpomínkách“ (str. 27—34). O B. Buzkovi se dověděl Brandl cenné podrobnosti od M. F. Klácela, jehož znal od svého dětství, prožitého na Starém Brně. Zde také — v augustiniánském opatství — jako malý chlapec vídával Buzka, když přijížděl ke Klácelovi na návštěvu. V té souvislosti ve „Vzpomínkách“ píše: „Jen temně se

pamatuji na vzezření Buzkovo; viděl jsem ho několikrát, an s Klácelem po zahradě se procházel; jen to vím, že tvář jeho měla tehda, ač melancholický, nicméně velmi milostný výraz, a sbíraje nyní jednotlivé tahy jeho obličeje líbezného mám před očima obraz, že ještě r. 1839 jsa padesátníkem byl muž krásný, jehož jemné a outlé obrysy ovšem více ženskou měkkost zjevovaly; od Klácela pak vím, že Buzek v mladších letech svých byl muž krásy neobyčejné.“ — Zasludou V. Brandla se zachovala i vědomost o místě Buzkova hrobu na starobrněnském hřbitově (byl blízko zdi na jižní straně hřbitova) i o latinském nápise na jeho kříži, sdělujícím, že pomník zbudovali přátelé (amici posuerunt).

Přáli bychom si, aby se splnilo přání příborského rodáka, olomouckého lékaře a vlastivědného badatele Dr. Mořice Remeše, vyjádřené v jeho článku „Bonifác Buzek“ (Kravařsko, I, Nový Jičín 1932, str. 44—46, 59—61, 76—77), totiž aby v Příboře, kde je zatím jen Buzkova ulice, byla zasazena Buzkovi pamětní deska. Dr. Remeš, který svým článkem zahájil bádání o B. Buzkovi v nové době, zde říká: „Doufejme, že se tak přece jednou stane!“. Nyní, když je náležitě objasněn význam prof. Bonifáce Buzka pro vzdělanost našeho národa, nemělo by být tomuto kulturnímu činu již nic v cestě.

Poznámky:

¹ Literaturu o B. Buzkovi, uvedenou v edici jeho dopisů, doplňují ještě dalšími knihami a články se zmínkami o něm. Jsou to: Vladimír ŠVEHLA, Bonifác Buzek, Almanach „Majales“ (Litomyšl 1907), str. 51—55. — Jan JAKUBEC, Dějiny literatury české, II, Od osvícenství po družinu Máje (Praha 1934), str. 610. — Miloslav TRAPL, 100. výročí smrti Bonifáce Buzka, Lidové Noviny 1939, č. 307. — Týž, Pedagog Klácel, Sborník Tyl—Němcová—Klácel (Praha 1955), str. 106—175. — Týž, Klácelův naučný slovník z r. 1868, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie, II (Praha 1955), str. 137—145 (o B. Buzkovi na str. 138 a 140). — Týž, Klácelova korespondence jako historický pramen, Sborník prací jazykovědných a literárněvědných, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica 2, Philologica I (Praha 1960), str. 113—132 (o dopisech B. Buzka na str. 115 a 125). — M. F. KLÁCEL, Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu (Praha 1948 ve 3. vydání); připravil je k vydání a poznámkami opatřil Miroslav KOMÁREK, předmluvu napsal univ. prof. Dr. Ludvík SVOBODA (o Buzkovi na str. 7). — Ludvík SVOBODA „Klácel a Helcelet“ (o Buzkovi na str. 4—8). — Jindřich RŮŽIČKA, Litomyšlští studenti v roce 1848 a jejich vlastenectví, Muzejní a vlastivědná práce, 1 (71), čís. 2 (1963), str. 74—85 (o Buzkovi na str. 76—78). — Irena SEIDLEROVÁ, Politické a sociální názory Bernarda Bolzana (Praha 1963), str. 62, 145. — Několik cenných podrobností o B. Buzkovi uvádí Jan KABELÍK, František Matouš KLÁCEL (Praha 1908), strana 5—6, 10. Na str. 45 otištěn Klácelův nápis na Buzkův hrob, jinak neznámý: „Bonifacio Buzek, / Scholarum Piarum professori, / imitanti illum, qui docuit sicut potestatem habens / et non sicut scribae et pharisaei. (Matth. 7, 29). / (Bonifáci Buzkovi, profesoru pobožných škol, napodobujícího toho, který učil jako mající moc a ne jako zákoníci a farizeové. Mat. 7, 29). — Josef Beneš, Ač zemřeli ještě mluví. Medailony českých katolických vlasteneckých kněží (Praha 1964), str. 274, 275 (stať o F. M. Klácelovi). — Dušan Jeřábek, úvod ke knize František Matouš Klácel, Výbor z díla (Praha 1964), str. 12, 13.

² Tehdejší gymnasia měla 6 tříd. Z nich čtyři nižší byly zvány gramatikálními třídami a latinsky byly označovány I., II., III., IV. grammatae; jednotlivé z nich se nazývaly: 1. třída — parva (rudimenta), 2. třída — principia, 3. třída — gramatika (grammatica), 4. třída — syntax. Dvě nejvyšší třídy, tvořící vyšší gymnasium a mající společný název humanitní třídy (humaniora), byly pojmenovány: 5. třída — poesie (poësis), 6. třída — rétorika (rhetorica). Jejich latinský název byl I., II. humanitatis.

³ Srv. Okresní archiv Kroměříž v Holešově, fond Německé gymnasia v Kroměříži, materiál piaristického gymnasia: matrika gymnasia z l. 1808—1850, liber calculorum (kniha známek) z l. 1810—1839; zde školní rok [1829—]1830, II. humanitní třída.

⁴ O něm srv. František KRESTÝN, P. Jan Stáhala, průkopník moderního včelařství, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50 (1937), oddíl duchovědný, strana 280—291.

⁵ O něm srv.: Dr B — r, Nový ústav studených koupení, Květy (Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky), čís. 39, z 24. září 1840, 7. ročník, str. 311—312 (rubrika

„Denní kronika“). — František LAŠEK, Zapadlí osvícenci. F. E. Welz, F. M. Klácel a Dr F. Rybička. Druhé rozšířené vydání [Česká Třebová 1946], s chybnými údaji o B. Buzkovi na str. 17; též první vydání s podtitulem F. E. Welz a Dr F. Rybička [Litomyšl 1937].

ZUR LEHRERTÄTIGKEIT VON BONIFACIUS BUZEK IN MÄHREN

In der Abhandlung „Bonifacius Buzek und seine Schüler“ aus dem Jahre 1959 hat Dr M. TRAPL gezeigt, wie wenig weiss man von der Tätigkeit dieses fortschrittlichen Philosophen an den mährischen Gymnasien, hauptsächlich in Příbor (Freiberg) und in Kroměříž (Kremsier). Diese Lücke beseitigt teilweise meine Edition „Briefe des Pedagogen Bonifacius Buzek aus den Jahren 1831—1837“, welche in der Zeitschrift „Slezský sborník“ im Jahr 1964 erschienen ist.

Aber durch die Forschung der neuen bisher unbekannten Quellen ist es gelungen weitere interessante Details aus dieser Zeit der Wirkung von Buzek zu entdecken. So weiss man jetzt, dass Prof. Buzek zu Příbor am Ober-Gymnasium in den Jahren 1826—1829 lehrte, ebenso kennt man die Klassen, in welchen er während seines Aufenthalts zu Kroměříž in den Jahren 1829—1832 unterrichtete.

Aus den Freiburger Schülern des B. Buzek, welche dann ihre Gymnasialstudien in Kroměříž in der Zeit der Kremsierer Tätigkeit Buzeks beendet haben, wurden später vor allem zwei durch ihre Arbeit bekannt. Es waren Johann Stáhala (1811—1884), zuletzt Pfarrer in Dolany bei Olomouc, der weltbekannte Verbreiter der Zucht der Cypernblene, und sein Mitschüler Med. Dr Franz Rybička (1813—1890), Arzt, Philosoph und Übersetzer, dessen ganzes Leben mit seinen Geburtsort Česká Třebová (Böhmisch - Trübau) verbunden ist.

Wir haben jetzt Beweise, dass Prof. Bonifacius Buzek nicht nur auf der philosophischen Anstalt in Litomyšl (Leitomischl) auf seine Schüler den grossen Einfluss hatte, sondern dass er auch auf den mährischen Gymnasien, namentlich in Příbor und Kroměříž, als eine hervorragende Persönlichkeit mit dem grossen Erfolg pädagogisch wirkte.

Václav Burian:

PAMĚTNÍ SOUBOR MINCÍ ZE ŠKOLNÍ BUDOVY V BĚLKOVICÍCH

Při odstraňování vížky na bývalé školní budově v Bělkovicích (okr. Olomouc) bylo dne 20. července 1961 objeveno prorezivělé plechové pouzdro,¹ obsahující pamětní předměty, uložené při výstavbě budovy v r. 1876. Přestože jde o nález uložený před pouhými 88 roky, považuji za vhodné uveřejnit jeho popis, ježto pamětní soubor 36 ražeb je současně komentován v příloženém záznamu Vincence Soldána;² záznam obsahuje četné doklady krajové terminologie jednotlivých nominálů i poznámky k jejich kursu, takže význam celého souboru se tím znásobuje. Navíc přinesl tento pamětní depot doklad o dalším nálezu, uloženém po roku 1866, který byl objeven v témže roce, takže katastr moravských nálezů tolarového období se tímto rozmnožuje o dva záznamy (jsou to první známé nálezy z této lokality).

Numismatickou hodnotu má především soubor mincí, jehož popis uvádím v uspořádání podle běžného usu s očíslováním, aby bylo usnadněno srovnání s písemným komentářem. [Viz tabulku na str. 18.]

Mezi písemnými památkami³ má největší význam „Spis památní“ z 19. listopadu 1876, čítající 6 listů 21/34 cm, na jehož první straně je poznámka o darování mince č. 35 15letou Žofií Langrovou, rodačkou z domu č. 9, v němž byl nález, z něhož mince pocházela, vyzvednut. Na str. 3—9 je popis školských poměrů a neutěšeného stavu učitelstva v tehdejší době, zmínka o průběhu stavby nové školní budovy po požáru staré školy (až do doby uložení zápisu ve věžce, další zá-

pis o postupu stavby byl zazděn ve vnitřní stěně na levé straně přízemí), dále jsou vyjmenováni členové obecního úřadu, v závěru jejich podpisy spolu s autorem spisu, učitelem Vincencem Soldánem. Druhou část spisu (str. 10—12) tvoří zápis o přiložených platidlech, současných cenách a výnosech některých plodin, jehož doslovný přepis doplňují v hranatých závorkách pořadovými čísly z tabulky popisu nálezů:⁴

Poznámka

na přiložené peníze, jichž před časy i nyní užíváno.
Příspěvky se složily:

Od pana Jana Feita 3 kusy stříbrné	v obnosu 57 x
Od pana Františka Schaejra, hostinského 2 k. stř.	v obnosu 45 kr.
Od pana Františka Bazínka, rolníka č. 12 — 1 k. stř.	v obnosu 25 kr.
Od pana Františka Lenerta, rolníka č. 7 — 2 k. stř.	v obnosu 30 kr.
Paní Františka Langrova dala 3 kusy stř. a 2 měd.	v obnosu 12 kr.
Paní Františka Coufalova z čís. 13 6 kusů měd.	v obnosu 12 kr.
Pan Jan Müller, starosta, 2 k. stř. a 2 měd.	v obnosu 28 kr.
Pan Josef Čep, rolník čís. 59, 1 kus stř.	v obnosu 7 ½ kr.
Pan Jan Šuba, rolník čís. 37, 2 kusy měd.	v obnosu 10 kr.
Od žáků 13 kusů měděných peněz	—

Nejstarší peníz jest stříbrná tříkrejcarová císaře Leopolda z roku 1669^a [35]; peníz tento nalezen jest při bourání zdi domu pod čís. 9 po požáru roku 1876. Bylo jich v hlíněném hrnci 60 kusů zazděných nalezeno. Platilo se nyní za kus 5 kr. rakouské měny.

Po něm jest měděný peníz císařovny Marie Terezie z roku 1763 [15] a platil na nynějších penězích 1 krejcar, dříve platil dva patáky.

Měděný peníz z roku 1790 [16] platil 1 krejcar šajnů, na nynějších penězích 2/3 krejcara.

Stříbrné peníze z roku 1769^b [34] a 1806 [17] s nadepsanou cenou 20 jsou dvacetníky a platily po 20 kr. ve stříbře. Tři dvacetníky činily jeden zlatý ve stříbře, jelikož zlatka čítala jen 60 kr. Na nynějších penězích platí jeden dvacetník 34 až 35 kr.

Stříbrný peníz z roku 1847 s nadpisem ceny 10 [2] jest desetník, platí nyní 17 až 17 ½ kr., dříve platil 10 kr. ve stříbře.

2 stříbrné peníze z roku 1820^c a 1838 [3] jsou pětky, platí nyní jeden kus 7 ½ kr., dříve 5 krejcarů stříbra aneb 12 ½ kr. šajnů.

Stříbrný penízek z roku 1846 s nadpisem ceny 3 [4] jest groš stříbra, platí nyní 5 kr. a dříve 7 ½ kr. ve šajnech aneb tři krejcarů stříbra.

3 kusy stříbrňáků s nadpisem 6 kr. z roku 1849 [5—7] jsou šestáky a platí nyní jen 4 kr. Před 3 roky se udal za 10 kr. V starší době, totiž po ražení, platil 15 kr. šajnů. Čtyři šestáky tvořily jeden zlatý šajnů.

Stříbrný peníz z roku 1859^d s nadpisem ¼ FL. slove čtvrták a platí 25 kr. Peníz ten jest nyní v oběhu. 3 kusy stříbrných penízků, z nichž každý má uprostřed orla svou cenu napsanou, jsou nynější peníze. Peníz s číslem 20 slove dvacetník a s čís. 10 desetník. Zlatý rakouské měny má 100 krejcarů. Do zlatky čítáme 5 dvacetníků a 10 desetičků.

Měděné peníze z roku 1861 [8] a 1868 [28] s číslicí 4 platí po 4 krejcařích, jsou v oběhu.

2 malinké měděné penízky z roku 1858 s nadpisem 5/10 [14, 30] jsou půlkrej-
cary v oběhu.

2 měděné peníze z roku 1868 [29] a 1861 [13] jsou peníze v oběhu a platí kaž-
dý 1 kr. S orlem jsou peníze rakouské (cislaťtanské) a bez orla uherské, oboje
byly zde přijímány.

Pamětihodný jest peníz měděný s nadpisem 30 [21]. Platil půl zlatého šajnu,
ale v roku 1812 padla jeho cena na 6 kr. šajnu; proto sloul dvougrošák aneb
dvougroška šajnu.

Otřený peníz měděný s 2 dírami [32] sloul groš šajnu aneb 3 kr. Měděný pe-
níz s 6 [22] platil jednou 6 kr., od roku 1812 jen 2 kr. šajnu.

4 měděné penízky z roku 1816 s nadpisem EIN KREUZER [19, 25] slouly krej-
cary dobré a platily 2½ kr. šajnu, s nadpisem ¼ [20, 26] platily jen čtvrt krej-
caru dobrého.

Měděný peníz s číslicí uprostřed orla 3 [31] platil do roku 1812 3 kr. šajnu,
posléze jen 2.

Ostatní peníze s číslicí 1 [1, 18, 24, 33] byly krejcary šajnu.

4 měděné peníze z roku 1851 s nadpisem 1 Kreuzer [9—12] byly krejcary stříb-
ra a každý platil 2½ kr. šajnu aneb 1½ kr. rak. měny; do zlatky se jich čítalo
60, do zlatky šajnu 24.

Šajnové, dobré a krejcary stříbra potrvaly až do roku 1858. Od té doby čítáno
jen na rak. měnu.

Mimo peníze jsou zde uloženy penízky ku hraní [36].

Ceny obilné v roku 1876.

Pšenice, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 6 zl. 50 kr.
Rýž, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 5 zl. 20 kr.
Ječmen, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 3 zl. 95 kr.
Oves, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 2 zl. 10 kr.
Zemáky (Erdäpfel), jedna rak. míra, čili 64 litrů	— — zl. 80 kr.
Čočka, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 6 zl. 10 kr.
Hrách, jedna rak. míra, čili 64 litrů	— 6 zl. 40 kr.
100 kilo řepy cukrové	— 1 zl. 60 kr.
Kopa pšenice sype průměrně 3 míry čili	192 litrů
Kopa rži sype průměrně 3 ½ míry čili	224 litrů
Oves	448 litrů

¹ Pouzdro bylo vyzvednuto zaměstnancem stavebního podniku v Olomouci. Jeho obsah
byl odevzdán numismatickému oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci (přifrůstkové
číslo 8/61/1-40).

² Vincenc Soldán nar. 1. 4. 1841, zemřel 14. 3. 1910 v Bělkovicích, okr. Olomouc.

³ Vedle mincí a pamětního spisu byl přiložen výtisk „Našince“, roč. VIII., č. 128,
vyd. v Olomouci 1. listopadu 1876, list s německým záznamem klempíře Kustava Kühne-
la z Bělkovic a s českým přípisem klempířského pomocníka Filipa Nebora, dvě visit-
kové fotografie učitele Vincence Soldána s manželkou Marií a radního Jana Langra s
manželkou Františkou.

⁴ Pravopis textu byl na některých místech upraven.

a Správně 1666.

b Správně 1869.

c, d Mince v souboru chybí.

SLOŽENÍ PAMĚTNÍHO SOUBORU MINCÍ Z BĚLKOVIC

Čís. Rakousy:

František II. (1792—1835)

Víděň:

1 krejcar 1800 (1)

Ferdinand I. (1835—1848)

Víděň:

2 10krejcar 1847 (1)

3 5krejcar 1838 (1)

4 3krejcar 1846 (1)

František Josef I. (1848—1916)

Víděň:

5—7 6krejcar 1849 (3)

8 4krejcar 1861 (1)

9—12 krejcar 1851 (4, 1 prodírkovaný)

13 krejcar 1861 (1)

14 5/10krejcar 1858 (1)

Uhry:

Marie Terezie (1740—1780)

Smolník:

15 poltura 1763 (1)

Josef II. (1765—1790)

Smolník:

16 krejcar 1790 (1)

František II. (1792—1835)

Kremnica:

17 20krejcar 1806 (1)

18 krejcar 1812 (1)

19 krejcar 1816 (1)

20 1/4krejcar 1816 (1)

Smolník:

21 30krejcar 1807 (1)

22 6krejcar 1800 (1)

23 krejcar 1800 (1)

24 krejcar 1812 (1)

25 krejcar 1816 (1)

26 1/4krejcar 1816 (1)

František Josef I. (1848—1916)

Kremnica:

27 10krejcar 1870 (1)

28 4krejcar 1868 (1)

29 krejcar 1868 (1)

30 5/10krejcar 1858 (1)

Neurč. země:

František II. (1792—1835)

Neurč. mincovna:

31 3krejcar 1800 (1)

32 3krejcar 1812 (1, dvakrát prodírkovaný)

33 krejcar 1812 (1)

František Josef I. (1848—1916)

Neurč. mincovna:

34 20krejcar 1869 (1)

Polsko:

Jan Kazimír (1648—1668)

zn. AT

Nezn. země, mincovna a vydavatel:

36 hrací známka, hodnota 3 (1, prodírkovaná)

Arnošt Paus:

MISTR ZVONÁŘ MEZI NÁMI

V Plaňanech u Českého Brodu visely na zvonici vedle vchodu na hřbitov tři zvony o váze 2200, 675 a 300 kg. V roce 1953 byla zvonice zachváčena požárem, při němž největší ze zvonů spadl a rozbil se.

O tomto zvonu píše B. BERNAU (Plaňany s okolím, příspěvky místo- a dějepisné, r. 1896): Veliký zvon je krásné dílo slavného mistra Brikcího z Cínperka, má 140 cm v průměru a váží asi 2000 kg. Nahoře běží okolo zvonu dva pruhy, hořejší s figurální, dolní s ornamentální výzdobou. Nápisy na něm zní:

„Za czasu kralugjcýho w kralowstwju Czeskem neyneprzemożeniegssioho woleneho cy-sarze Rzimského, rozmnożitele Rzjsse, Pana Pana Maxmiliana drugeho, Vherskeho, Czeskeho, Dalmacskeho, Charwatskeho etc. Krale, Geho Milosti Arcyknjżete Rakauskeho etc. letho 1572 ku potrzebie a ku poctiwosti wssech panuow osadnjch lasku magjcych ku kostelu swateho Petra v Planianech smluwen zwon tento skrze vrozeneho Pana Swatomjra Mirka z Solopisk etc. pro w znamost wwozowanj schuzj swate cyrkwe krzestianske k poslouchanj slowa Bozjho a k chwalenj gmena gehu swateho za wssecka dobrodinj gehu, slit a wdieleń tehoż roku skrze Prikciho zwonarze z Cimburka w Nowem miestie Prazskem. Z toho buđ Panu Bohu wieczna czest a chwala.“

Uprostřed nápisu obraz sv. Petra. Dole stojí:

„Katerzina Mirkowa z Wogenicz
druha manzelka Adama Mirka

Eliska Mirkowa z Weitmile
prwnj manzelka Adama Mirka.“

Pod těmito nápisy jsou 3 znaky: rytířů z Vojenic, Mírků ze Solopisk a Krabičů z Veitmile. Pod znaky stojí:

„Adam Mirek ze Solopisk a na Hossticzch a synowe gehu Symeon, Swatomjr a Prokop bratrzi Mirek ze Solopisk.“

Na druhé straně zvonu nalézá se nahoře nápis:

„Tak Buoh milował swiet že syna sweho gednorozeneho dal, aby každý, kdož w nieho wierzj nezahynul, ale miel zywoť wieczny. Krystus umrzel za hrzjchy nasse. Wstal z mrtwych skrze osprawedlnenj nasse.“

Uprostřed tohoto nápisu je krucifix s obyčejnou umělostí mistra Brikcího provedený, po stranách pak 4 znaky: Blanických (štíť s devíti kuličkami), Hlaváčů z Vojenic (obrněné rameno s dýkou v ruce) a Dobřichovských (jelen ve skoku). Pod těmito uprostřed nalézá se medailon s podobiznou a následní nápisy:

„Waclaw Blanicky z Blanice — Margana Blanicka z Wogenic, manzelka Pana Wacława Blanickeho — Mikulass Hławacz z Wogenicz a na Hrzjbech — Pawel Dobrzichowsky z Dobrzichowic.“

Tolik B. BERNAU o velikém zvonu kostela v Plaňanech.

Zvonařství čítalo se odedávna k řemeslům uměleckým. Nezasvěceným těžko si představit, kolik práce, pracných propočtů a mistrovského umění je skryto v jediném bronzovém zvonu. Lití zvonu je i za doby nynější, kdy po stránce technické bylo značně zdokonaleno, výkonem velmi nesnadným. Vyžaduje vedle odbornické dovednosti, též značné opatrnosti a nemalé energie i otužilosti duševní. Vytvoření zvonové formy vyžaduje důkladných příprav, konaných se svrchovanou péčí a neúmornou trpělivostí. Chvíle, kdy se zvonovina vpouští do formy, vzrušuje mysl zvonařovu, beztak až do krajnosti napjatou, nejistotou, zda dílo tak pracně uchystané se zdaří. Historie zaznamenává dosti četné případy, kdy i proslulí zvonaři museli přelévati zvony nevyhovující. Každý zvon má totiž předepsán základní tón a právě v dosažení tohoto tónu přesnými propočty pramení tajemství výroby zvonů. Počítá se, že průměrně každý sedmý ulitý zvon neodpovídá této zásadní podmínce a musí býti znovu od základu přepracován.

Ocenění umění zvonařského i v dobách největšího rozkvětu tohoto uměleckého řemesla vysvítá z okolnosti, že mistr Brikcí, zvonař na Novém Městě Pražském, který kromě jiných zdařilých zvonů vytvořil i zvon „Petr“ pro děkanský kostel

v Plaňanech, obdržel na své nevšední umění v roce 1571 erb a predikát „z Cínperku“. Tato okolnost je zřejmá i z medailonku na uvedeném zvonu, kde kol podobizny mistra je nápis: „Briccius aeris funditor a Stannimonte“. Veškeré jeho výrobky vynikají vkusem, úhledností a uměleckým provedením, takže doba Brikcího může být nazvána zlatým věkem domácího umění konvářského.

Historicko-uměleckou cenu zvonu vyšlého roku 1572 z dílny mistra Brikcího a zničeného při požáru zvonice v Plaňanech v roce 1953 zdůraznil Státní úřad památkové péče a ochrany přírody svým rozhodnutím, že z trosek zvonu nechá pořídit věrnou kopii.

V Brodku u Přerova pracuje jeden z mála mistrů zvonařů. Mistr Josef Dytrych, společně se svou manželkou Laetitií Dytrychovou, oba zaměstnanci Družstva sklářů na Vsetíně, zabývají se odléváním zvonů již více než deset let. A tak připadl manželům Dytrychovým nesnadný úkol, z pozůstatků „Petra“ vytvořit nový zvon, který by nejen svým tvarem, ornamentální a figurální výzdobou a nápisy, ale i svým základním tónem „d¹“ věrně odpovídal dílu mistra Brikcího.

Tajemství výroby zvonů tedy pramení z přesného stanovení tónu. Vedle toho však musí zvonař ovládat matematiku, rýsování, kreslení, sochařství, pecařství, modelářství, slévačství a metalurgii. A žádnému z těchto oborů není mistr Dytrych vyučen. Ke zvonařství přivedla jej záliba vyplývající z vrozené snahy po umělecké činnosti, jíž se věnuje s úsilím jemu vlastním. Studoval všemožná odborná pojednání v cizích jazycích a díla o práci našich zvonařů. Dnes vytváří překrásná díla, jež podle posudku odborníků nemají v dnešní době obdoby.

Z pověření Státního úřadu památkové péče a ochrany přírody ujal se mistr Dytrych i tohoto díla, ačkoliv podle vlastního vyjádření měl z práce na „Petru“ trochu trému, jednak pro neobvyklou velikost zvonu a též z důvodu, že už předem věděl, že při své práci bude mít tentokrát více diváků než jindy. Celý zrod zvonu měl totiž natočit dokumentární film z Prahy a ostravská televize. Sebevědomí o dosavadních zkušenostech mu však dodalo dostatek odvahy a proto se s chutí pustil do práce, maje záruku též v účinné pomoci své manželky Laetitie.

Jeho jednorocní neúnavná práce byla korunována plným zdarem, takže v prosinci 1962 mohl požádat o kolaudaci dnes již úplně hotového zvonu. Kolaudaci zvonu provedl dne 3. a 4. prosince 1962 státní kolaudátor Jaroslav Dobrodinský z Prahy v dílně mistra Dytrycha v Brodku u Přerova za přítomnosti mistra zvonaře a členů štábu dokumentárního státního filmu s. Pivoňky a režiséra Hugo Huňky. Z kolaudační zprávy uvádím v krátkosti tato data: Původní zvon Brikcího zvonaře z Cínperka z r. 1572, průměru 1417 mm, tónu d¹ (podle zápisu ze 4. června 1926), zničený požárem zvonice v Plaňanech, byl v kusech předán zvonaři k přelití v původní podobě. Nově ulitý zvon průměru 1422 mm, nemá nikde na povrchu vady z lití, povrch správně očištěn pouze pískem bez násilného pilování či broušení. Původní všechna výzdoba byla na nové těleso přenesena co nejpečlivěji bez vady a chyb. K tomu přidána pouze tato věta: *Tento zvon byl zničen při požáru zvonice r. 1953 — přelili jej v původním slohu r. 1962 manželé Laetitia a Josef Dytrych, zvonaři v Brodku u Přerova. Lití zvonu uskutečněno 10. a 11. listopadu 1962.* Akustická zkouška, vykonána pomocí přesných dotekových ladiček Edelmannových a Barthelmesových, přinesla výsledek nárazového tónu hlavního d¹⁻². Zvon byl dále zkoušen plným úderem přiměřeného srdce, poslouchán zblízka i zdálí, zní velebně, sytě, vyrovnaně a odpovídá kampanologickým požadavkům, jakož i směrnícím SÚPPOP č. 4491/59. Na nově odlitém zvonu je sedm erbů českých pánů, figurální ozdoba je biblický výjev vraždění neviňátek, obsáhlý text je jako na původním zvonu podle výše uvedené citace s dodatkem podle kolaudační zprávy.

Zvon byl v lednu 1963 úplně hotov, doplnit bylo třeba pouze technické vybavení a zavěsit původní srdce o váze 67 kg na kožené pásy.

Zajímavý doplněk výzdoby povrchu zvonu tvoří odlitek větvičky thuje jako vizitka mistra Dytrycha. Čerstvá větvička byla nalepena na formu a při odlití zůstal po ní věrný odlitek.

Občané brodečtí mohou být hrdi na své spoluobčany manžele Dytrychovy, kteří se skutečně zasloužili o to, že jsou připraveni vrátit našemu lidu opět jednu vzácnou historickou památku. Dokumentární film o zrodu zvonu probíhal v našich kinech v r. 1963 a 1964.

V současné době zabývá se mistr Dytrych přípravami k odlití sochy Boženy Němcové pro sady v Olomouci. Výbor pro postavení tohoto pomníku vyžaduje vzhledem k délce a rozsáhlosti průhledové aleje sadů, aby socha byla v nadživotní velikosti 4 m výšky. Ačkoliv provedení díla mimořádných rozměrů vytváří komplex problémů, přistupuje mistr Dytrych k provedení úkolu se vší energií.

Mistr Dytrych žije s rodinou v příkladném souladu, třebaže ve skromných poměrech. Ačkoliv sám nevyjádřil své vzpomínky na tvůrce původního zvonu, jistě často o něm uvažuje a porovnává se sebou. Jeho přání je velmi skromné: Rád by se stal členem Svazu výtvarných umělců. Máme zato, že za svá díla a uměleckou tvorbu by si toho skutečně zasloužil.

Zora Trňáčková:

STÁLÁ VÝSTAVA „PRAVĚK UNIČOVSKA“

Okrajovou částí Hornomoravského úvalu je území okolo města Uničova, kterým protékají říčky Oskava, Lukavice, Teplička a menší potoky. Na severní a východní straně je ohraničeno podhůřím Jeseníků, na jihozápadě a jihu lužními lesy v povodí Moravy, jihovýchodní část je otevřena do roviny severně od Olomouce. Přírodním střediskem této oblasti je Uničov, již ve 13. století královské město. Dobré přírodní podmínky — půda, dostatek vodních toků a později i zdroje železné rudy podmínily však poměrně husté osídlení již v pravěku.

Pravěké osídlení Uničovska známe na základě archeologických nálezů, soustředěných původně v Městském museu v Uničově. Členové bývalého německého muzejního spolku spolupracovali v období od dvacátých let do r. 1945 s mnoha zájemci z okolních obcí, především s učiteli a staršími žáky. S jejich pomocí zachytili prakticky všechny náhodné nálezy, které doplnili i menšími výzkumy. Odborná cena této rozsáhlé sbírky je však v důsledné dokumentaci, obsahující popisy terénní situace, kresby i plány a fotografie. Také uložení předmětů zásadně respektovalo nálezové celky (hroby, jámy); většina nálezů byla též restaurována. Tyto terénní a dokumentační práce vedli známý brněnský archeolog K. Schirmerisen, předseda muzejního spolku Ing. V. Reimer a kustodka M. Manethová. Výsledky výzkumů a sběrů publikoval předběžně K. Schirmerisen v různých německých odborných časopisech¹ i v místním tisku. Je samozřejmé, že hodnocení nálezů bylo ve své době silně ovlivněno také napjatým politickým ovzduším třicátých a čtyřicátých let (přes upozornění I. L. Červinky neuznal např. K. Schirmerisen vůbec možnost, že by želechovické pece mohly být slovanské); způsob práce v terénu a pečlivá dokumentace nálezů převyšovaly však tehdy běžné pracovní metody v archeologii a i dnes mohou být v mnohém vzorem.

Po roce 1945 nebyla sbírka delší dobu přístupná odborné práci. Zpočátku ani v olomouckém museu, kde je uložena od r. 1954, nebyla pro nedostatek prostoru znovu roztříděna. Teprve v nové depositární budově získalo archeologické oddělení VÚ vhodné depositáře, kde je nyní sbírka rozdělena přehledně podle jednotlivých nalezišť, odpovídajících záznamům v archivu nálezových zpráv. Obraz pravěkého osídlení Uničovska byl také v některých podrobnostech doplněn novými výzkumy,

popř. objasněn novým zpracováním starších nálezů. Především prozkoumal v roce 1950/51 Archeologický ústav ČSAV znovu slovanské pece na tavení železa, nalezené již v l. 1930 a 1935 u Želechovic.² V r. 1951 byla také odkryta u Uničova první z velkých neolitických chat,³ funkci tohoto zajímavého objektu objasnily však až pozdější výzkumy (Bylany u Kutné Hory, Mohelnice). Doklady železářského hutnictví doplnil nález zbytků pecí u Dlouhé Loučky.⁴ Podle množství nálezů i na základě jejich odborné ceny je možno říci, že Uničovsko patří po archeologické stránce k nejlépe poznaným oblastem Moravy.

Stálá výstava „Pravěk Uničovska“⁵ chce návštěvníkům uničovského musea ukázat hlavní rysy pravěkého osídlení. Paleolit je zastoupen povrchovými nálezy kamenných nástrojů z návrší „Holubice“ u Zadního Újezda a „Vystříbro“ u Lazců (stáří asi 30 tisíc let). Ve sprašových vrstvách u dnešních cihlen se často nacházejí kosti pleistocénní fauny (mamut, nosorožec aj.). Poměrně hustě bylo Uničovsko osídleno v neolitu (asi 4. a 3. tis. př. n. l.). Základní znaky civilisace tohoto období jsou ve výstavě předvedeny ve čtyřech vitrinách; první z nich ukazuje typické nástroje — hlazené a vrtané klíny nebo sekeromlaty i drobné nožíky z pazourku, vzácně z obsidiánu východního původu. Úpravě obilí sloužila kamenná třecí deska s kulatým roztěračem. Kopie plánu chaty z Uničova a zlomky mazanice ze stěn dokládají způsob stavby obydlí. V dalších dvou vitrinách je vystavena typická neolitická keramika — starší volutová (Uničov, Brníčko, Želechovice) a mladší, patřící do pozdní fáze tzv. moravské malované keramiky (Troubelice, Uničov). Čtvrtá vitrina je věnována dvěma pozoruhodným dokladům pohřebního ritu neolitického období: jedním z nich je pohřeb ženy a dítěte v jámě (Medlov), druhým žárový hrob z Brníčka.

Pozdní doba kamenná — eneolit — (kolem 2000 př. n. l.) je na Uničovsku zastoupena jednak sídlištěm zemědělského lidu, v jehož keramice se odrážejí různé cizí vlivy — keramika nálevkovitých pohárů a tzv. láhve s límcem ze severu (Lazce), později též keramika kanelovaná (Brníčko). Na těchto sídlištích se často nalézají přesleny z vřeten a závaží z tkalcovského stavu — doklad zpracování přírodních vláken. Samostatně je vystavena velká nádoba — zásobnice, jaké sloužily především k úschově obilí (Lazce). V eneolitu zasáhl na Uničovsko i lid s keramikou zvoncovitých pohárů. Jeho původní oblastí byl Pyrenejský poloostrov, odkud se rozšířil až do střední Evropy. V hrobech, odkrytých v Dolní Sukolomi, byla typická keramika zvonovitého tvaru i hrot šípů a nátepní destička jako doklad výzbroje lukostřelce.

Ve starší době bronzové vznikl v osídlení Uničovska určitý přerыв — neznáme dosud žádná sídliště či pohřebiště lidu s únětickou kulturou. Teprve v průběhu střední doby bronzové se objevily prvé doklady pobytu lidu popelnicových polí, který osídlil Uničovsko poměrně hustě a jehož svéráznou kulturu můžeme sledovat v rozmezí asi osmi set let (1200—400 př. n. l.). Ze sídlišť tohoto lidu jsou vystaveny ukázky střepů, dokládajících současně jednotlivé fáze vývoje (Želechovice — lužická, Dědinka — slezská, Brníčko — platěnická). Tvary tehdejších bronzových předmětů — a to jak nástrojů či zbraní, tak ozdob — ukazuje vystavený sklad bronzů z Dolní Sukolomi. Jeho největší část tvoří jednoduše zdobené náramky, k ozdobám patřily dále bronzový nárameník, zlomek spony se spirálovými růžicemi a plechový pás, zdobený vyběháním. Z nástrojů se dochovaly sekyrky, nůž a srp. Množství dalších srpů i několik nožů a sekyrek je dochováno ve zlomcích. Jiné zlomky neznámých předmětů a kusy bronzové suroviny doplňují složení depotu, jak je známe i z jiných nalezišť pozdní doby bronzové, kdy se poškozené a polámané předměty sbíraly pro nové zpracování.

Archeologický název lidu popelnicových polí je odvozen od způsobu pohřbívání — žárových hrobů v popelnicích. Z nálezů na pohřebišti v Želechovicích byl v expozici rekonstruován typický hrob s popelnicí, krycí mísou a drobnými nádobkami, na fotografiích je dokumentován postup při odkrývání žárového hrobu

z Uničova — Benkovského vrchu. Další čtyři vitríny ukazují na nálezech z hrobů (Uničov — Benkovský vrch, Želechovice, Dolní Sukolom) vývoj keramiky lidu popelnicových polí od střední doby bronzové do starší doby železné — jednoduše členěné tvary lužického stupně, jemně zdobenou keramiku stupně slezského a výrazné typy platěnického období. Z drobných nálezů v hrobech jsou vystaveny korálky ze sklovité hmoty, výběr bronzových jehlic, bronzové knoflíky, točené kroužky a tzv. břitva, ze železa (platěnické období) zlomky jehlice a nože. Dokladem kultovních představ jsou zoomorfní nádoby a drobná štěrchátka (Želechovice, Uničov). V závěrečném textu této části expozice je zhodnocen význam osídlení lidu popelnicových polí v naší oblasti. Nerozřešeným problémem zůstává stále jeho etnická příslušnost; starší názory o tomto lidu jako nejstarších Slovanech či Protoslovanech nelze dosud u nás doložit.

Někdy ve 2. stol. př. n. l. zasáhli na Uničovsko Keltové (Gallové). Dokladem jejich pobytu jsou pozůstatky sídliště (Brníčko, Želechovice). Jejich hmotná kultura patří již plně době železné — jako výteční řemeslníci ovládali Keltové dobře zpracování železa, jak je zřejmé i z několika vystavených předmětů (kopí, nože, spony). K významným nálezům patří úzká železná radlice. Také keltská keramika se liší především způsobem výroby, je totiž vytáčena na hrnčířském kruhu, zatímco nádoby předchozích období byly vyráběny jen v ruce. — Po zániku keltského osídlení u nás (někdy v 1. stol. n. l.) vznikla podle našich dosavadních vědomostí opět určitá přestávka v osídlení Uničovska. Jen zcela ojedinělý je doklad pobytu snad Germánů někdy ve 3. stol. n. l. — z nálezů v cihelně u Dolní Sukolomi pochází jednoduchá mísovité nádobka, opět (na rozdíl od keltské keramiky) vyrobená jen v ruce.

Ve slovanském období bylo Uničovsko osídleno někdy v 9. století n. l. Do té doby je možno datovat známou soustavu železářských pecí, odkrytou u Želechovic, a pravděpodobně i podobnou pec z Dolní Sukolomi. Zatím neznáme na Uničovsku žádné typické slovanské chaty-polozemnice či žárové nebo kostrové pohřebiště. Význam Uničovska a přilehlého Šternberska v 9.—11. století byl především v železářském hutnictví; na vystavené mapce je zřejmé, jak si v této oblasti odpovídají doklady povrchového výskytu železné rudy a nálezy zbytků tavících pecí. Z 11.—12. století známe pak na Uničovsku již řadu časně středověkých nalezišť, která leží většinou přímo v dnešní obci (Želechovice, Medlov, Brníčko), doložených též v nejstarších písemných zprávách z 12. století. To však již skončilo pro nás vlastní pravěké období našich dějin; závěr výstavy zdůrazňuje znovu cenu archeologických nálezů jako pramenů pro poznání dávné minulosti a nutnost chránit je před nešetrným zničením.

¹ Soupis nalezišť a hlavní publikace viz Z. TRŇÁČKOVÁ, Archeologická sbírka býv. Městského musea v Uničově, Archeologické rozhledy XV 1963, 74—87.

² Nálezy železářských pecí a technologie hutnictví a kovářství v pravěku a časném středověku srov. R. PLEINER, Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích, Praha 1958; též, Staré evropské kovářství, Praha 1962.

³ J. NEKVASIL, Nálezy z Uničova na Moravě, Archeologické rozhledy V 1953, 725—730.

⁴ Zpráva K. LUDIKOVSKÉHO, Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu ČSAV v Brně čj. 2134/60.

⁵ Libreto Z. TRŇÁČKOVÁ, recenze libreta dr. J. Nekvasil CSc., projekt arch. V. Matula, výtvarné práce O. Lenhart, foto J. Juryšek. Otevřena dne 11. září 1964.

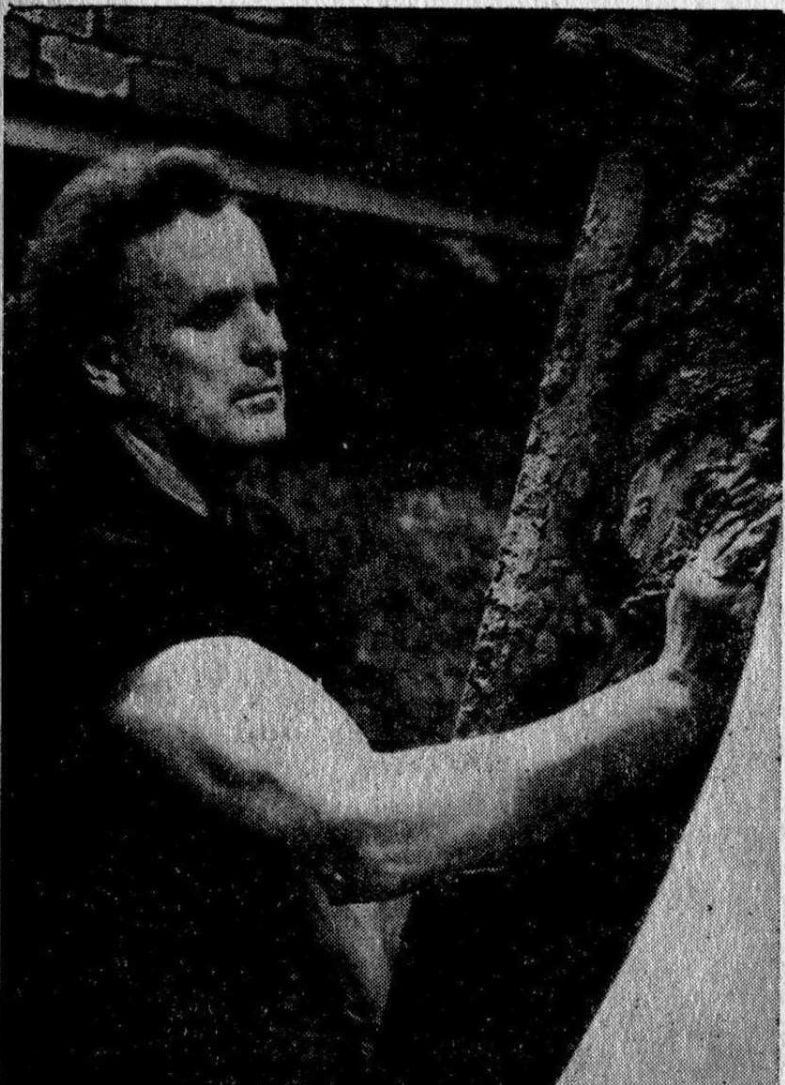
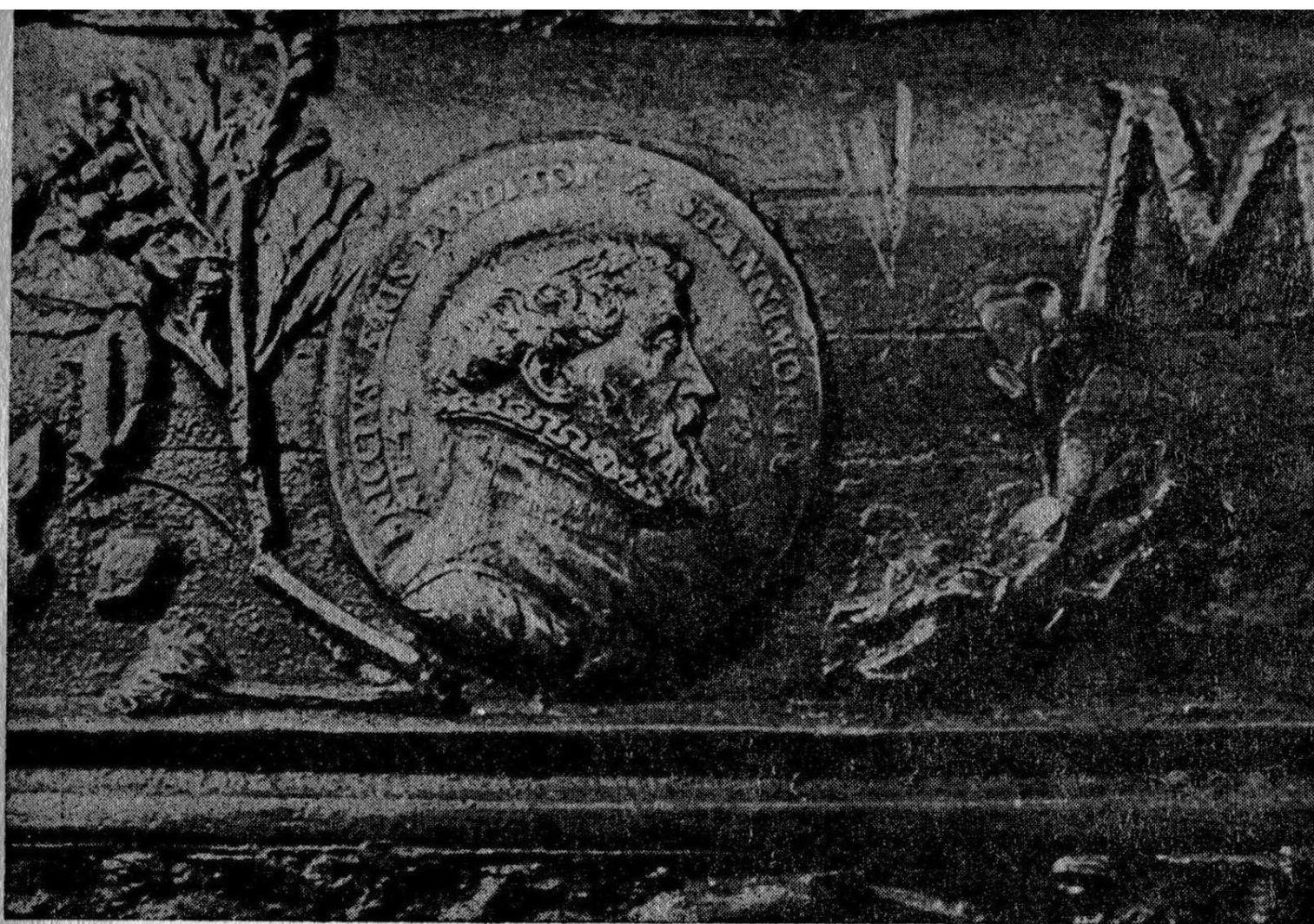
Zusammenfassung

Die Ausstellung „Das Gebiet von Uničov in der Vorzeit“. Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung im Gebiet von Uničov (deutsch früher: Mährisch Neustadt) ist meistens aus der Sammlung des ehemaligen Stadtmuseums bekannt, die durch Forschungsarbeiten vieler Mitarbeiter in den Jahren 1928—1945 entstanden war.¹ Der Wert dieser Sammlung

liegt in guter Dokumentation, die noch heute eine wissenschaftliche Bearbeitung ermöglicht. Die Forschungsarbeiten wurden von K. Schirmeisen, dem Vorsitzenden des Museumsvereines Ing. V. Reimer sowie von der Kustodin M. Maneth geleitet. Im Jahre 1954 wurde die Sammlung in das Museum von Olomouc überführt und dort wieder den Facharbeitern zugänglich gemacht. Am 11. September 1964 wurde in Uničov auch eine neue Ausstellung geöffnet, die den Besuchern eine Übersicht von der ältesten Geschichte dieses Gebietes zeigen will.

Legenda k obrázkům:

- 1.—3. Stálá výstava „Pravěk Uničovska“ v uničovském museu; projektant arch. V. Matula.
(K článku Z. Trňáčkové, foto J. Juryšek.)
 - 4.—6. Medailon na zvonu s podobou zvonaře Brikcího z Cinperku.
Mistr zvonař Josef Dytrych.
Laetitia Dytrychová, mistrova manželka a pomocnice.
(K článku A. Pause.)
 7. Záběr z výstavy „RVHP“ v Olomouci v prosinci 1964 — lednu 1965.
Výstavu připravilo Severočeské museum v Liberci.
(Foto J. Juryšek.)
-

Obsah:

Nešpor V., Knihovny měšťanů olomouckých v 16. století	str. 1
Sehnal J., Hudebníci 17. století v matrikách kostela sv. Petra a Pavla v Olomouci	str. 8
Svátek J., K učitelské činnosti Bonifáce Buzka na Moravě	str. 12
Burian V., Pamětní soubor mincí ze školní budovy v Bělkovicích	str. 15
Paus A., Mistr zvonař mezi námi	str. 19
Trnáčková Z., Stálá výstava „Pravěk Uničovska“	str. 21